

מיכה בלוג

חנוכת הבית, וברכת שהחיינו בבית חדש

- א. יש מחלוקת בהגדרת חינוך הבית: יש אומרים המכניס חפצים לביתו וצריך לשומרם שם. יש אומרים קביעת המזוזה בבית ויש אומרים האכילה הראשונה בבית.
- ב. שטח הבית שמצוה לחנכו הוא ד' אמות על ד' אמות.

בנין הבית

- א. בירושלמי (סוטה פ"ח, ה"ד): "נעלו, אם היה בתוכו חפצים; את שדרכו ליבטל עליה – כמי שחנכו, ואם לאו – כמי שלא חנכו".
ובקרבן העדה (סוטה פ"ח, ה"ד): "בנה בית ונעלו, אם היו בו חפצים שהיה צריך לבטל על שמירתו – ה"ז כמי שחנכו והתחיל לישב בו. ואם לאו, שאינן צריכין לישב ולשומרן – ה"ז כמי שלא חנכו".
וברמב"ם (פ"ז מהל' מלכים ה"ג): "בנה בית ונתן בו חפציו ונעל עליהם, אם היה צריך לבטל על שמירתו – הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישב בו, ואם אינן צריכין לישב ולשמרו – הרי זה כמי שלא חנכו".
לפי"ז, המכניס חפצים לביתו וצריך לשומרם שם (אם ע"י שמירה או שנעל את ביתו במנעול) – הרי כמי שחנכו.
בתרגום יונתן בן עוזיאל (דברים כ, ה): "וימללך טרכיא עם עמא למימר: מאן גברא די בנא ביתא חדתא, ולא קבע ביה מזוזתא לשכללותיה יהר ויתוב לביתיה".
לפי"ז, חנוך הבית פרושו – קביעת המזוזה בבית.
בספר השרשים לרד"ק (שורש חנך): "...כלומר, התחלת האכילה בבית חדש יקרא חנוך, כמו שיקרא התחלת הלמוד בנער. ומנהג הוא שעושין סעודה ושמחה באכילה הראשונה שיאכלו בבית חדש, ולפיכך אמר: ולא חנכו ילך וישוב חנוך לביתו".
- ב. לפ"ז, חנוך הבית הוא באכילה הראשונה בבית החדש.
בירושלמי (סוטה פ"ח ה"ד): "צא בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות. דתני, בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות – פטור מן המעקה ומן המזוזה... ואין הבעלים חוזרין לו במלחמה".
בקרבן העדה (ר"ה ואין הבעלים חוזרין): "ואין הבעלים חוזרין בשבילו מן המלחמה, דכתיב: "מי האיש אשר בנה בית חדש", וזה אינו בכלל בית".
ובגמרא (מסכת סוכה דף ג' ע"ב): "דת"ר: בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה ומן המעקה... ואין חוזרין עליו מעורכי המלחמה... לימא רבי היא ולא רבנן? – אפילו תימא רבנן. עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא

- ג. בבית ששטחו ד' אמות על ד' אמות אף על פי שארכו יותר מד' אמות ורחבו פחות מד' אמות מצוה לחנכו.
- ד. שיעור המינימלי של רוחב הבית שמצוה לחנכו הוא ז' טפחים כאשר יש בשטחו ד' אמות על ד' אמות.
- ה. החייבים בחנוכת הבית הם: א. הבונה בית (באופן עצמאי) ב. הקונה בית (גם ישן). ג. המקבל בית במתנה או על ידי ירושה.

בנין הבית

- לענין סוכה, דדירת ארעי היא. אבל לגבי בית, דדירת קבע הוא – אפילו רבנן מודו, דאי אית ביה ד' אמות על ד' אמות – דיירי בה אינשי, ואי לא – לא דיירי ביה אינשי".
- ברמב"ם (פ"ז מהל' מלכים ה"ה): "או בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו חוזר".
- ולכן, בית שגודלו לפחות ארבע אמות על ארבע אמות, עושים חנוכת הבית. ברמב"ם (פ"ו מהל' מזוזה ה"ב): "ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשוה, אע"פ שהוא עגל או בעל חמש זוויות, ואין צריך לומר שאם היה ארכו יותר על רחבו, הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות – חייב במזוזה". ובשולחן ערוך (יו"ד סי' רפו סעי' ג): "בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות – פטור, ואם יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בשוה, אע"פ שארכו יותר על רחבו או שהוא עגל או בעל ה' זוויות – חייב".
- לפ"ז, חנוכת הבית תהיה גם לבית ששטחו ד' אמות על ד' אמות, אע"פ שארכו גדול מרחבו.
- ד. בדעת קדושים (יו"ד סי' רפו סק"ב): "לסוברים שמצטרף מאורך לרוחב, י"ל: שמ"מ צ"ל רוחב אמה כהילוך איש, דמה שאין בו רוחב אמה י"ל דהוי כדליתיה דגברא באמתא יתיב ולא בפחות, ואינו ראוי לדירת אדם".
- בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סי' לו): "כמה שיעור יהא ברחבו? דאין סברא שאם רחבו רק מדרך כף רגל שיהא חשוב בית דירה, כי לא יכול אפילו בדוחק לפנות לימין או לשמאל. עיקר הטעם דצריך ד' על ד', הוא – משום דכתיב: "ביתך" וסתם בית הוא ד' על ד'. כדאיתא בסוכה דף ב' ע"ב. ונ"ל לומר, אם יש ברחבו ז' טפחים כיון דמיקרי דירת ארעי, דזה הוא שיעור סוכה, דלכה"פ צריכה להיות הסוכה דירת ארעי, דמשום הכי בעי ז' על ז' טפחים כמבואר שם. א"כ מקרי דירה, כיון שיש בו לרבע ד' על ד' כמו שחשוב בית...".
- ובספר שעורי תורה להגר"ח נאה (סי' ג' סעי' ל"ח): "ואם אין ברחבו ד' אמות אלא שארכו יותר על ד' אמות, יש בו כדי לרבע ד' אמות מרובעות, צריך לעשות מזוזה בלא ברכה. אבל אם אין ברחבו ז' טפחים, שהם 56 ס"מ, פטור ממזוזה".
- לכן בית שיש בשטחו ד' אמות על ד' אמות, אם רחבו למעלה מז' טפחים – יעשה חנוכת הבית.
- ולפ"ז, גם המוסיף חדר בביתו יעשה חנוכת הבית, אם שטח התוספת למעלה מד' אמות על ד' אמות, ורחבו למעלה מז' טפחים.
- ה"ו. במשנה (סוטה דף מג ע"א): "ודברו השוטרים אל העם לאמור: מי האיש אשר בנה

ו. השוכר בית והשוואל אינם חייבים בחנוכת הבית.

ז. בית שנפל וחזר ובנאו חייב בחנוכת הבית.

בנין הבית

בית חדש ולא חנכו, ילך וישוב לביתו וגו'... אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שניתן לו מתנה.

בגמרא (סוטה דף מג ע"א): "ת"ך: אשר בנה — אין לי אלא אשר בנה. לקח, ירש, וניתן לו במתנה מנין? ת"ל "מי האיש אשר בנה בית".

ברש"י (ד"ה מי האיש): "מי האיש — ריבויא הוא דמצוי למכתב מי אשר בנה, ומדלא כתיב אשר בית בנה, דרוש ביה בנה מ"מ".

בירושלמי (סוטה פ"ח ה"ד): "אשר בנה בית — אין לי אלא אשר בנה. לקח, ירש, ניתן לו במתנה מנין? ת"ל האיש, מי האיש".

בקרבן העדה (ד"ה ת"ל האיש): מסביר: "ת"ל האיש מיותר דה"מ למכתב ואשר בנה. אלא, לרבות לקח או ירש או שניתן לו במתנה. דמכל מקום יש איש שבנה אותו, אע"פ שהוא עצמו לא בנאו. וכן פירש"י. ול"נ דדריש מדכתיב: מי האיש, ולא כתיב! והאיש אשר בנה, אלא מי שיהיה חדש אצלו הוא חוזר. וכ"מ לשון הגמרא".

ברמב"ם (פ"ד מהל' מלכים ה"ה): "ואחד הבונה, ואחד הלוקח, ואחד שניתן לו במתנה, או היורש — הרי זה חוזר...".

לפ"ז, הבונה בית באופן עצמאי, הקונה בית (גם ישן) וכמו כן אדם שניתן לו בית במתנה, או ע"י ירושה — חייבים בחנוכת הבית. משא"כ השוכר או השואל בית אינו חייב בחנוכתו, משום שזה אינו ביתו.

במשנה (סוטה דף מג ע"א): "ואלו שאינן חוזרין... רבי יהודה אומר: אף הבונה בית על מכונו — לא היה חוזר".

ברש"י (ד"ה על מכונו): "על מכונו — סתרו ובנאו במדה ראשונה — אינו חוזר, דלאו חדש הוא. הואיל ולא חידש להוסיף עליו, ואפילו אצלו אינו חדש וגרע מהלוקח והיורש".

בגמרא (סוטה דף מד ע"א): "תנא, אם הוסיף בו דימוס אחד חוזר". וברש"י (ד"ה אם הוסיף): "אם הוסיף בו דימוס אחד — שורה של אבנים או בגובה או בעובי, תו לא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש".

בירושלמי (סוטה פ"ח ה"ד): "מה תלמוד לומר אשר בנה? פרט לשנפל ביתו ובנאו".

עוד בירושלמי (סוטה פ"ח ה"ז): "תני, רבי יהודה אומר: אם חידש בה דבר — חוזר, ואם לאו — אינו חוזר, סדו בסיד ופתח בה חלונות — לא היה חוזר. היה גדול ועשאו קטן — חוזר. ואחד ועשאו שניים".

בקרבן העדה (ד"ה אם חידש בה), מסביר: "אם חידש בה בגוף הבנין דבר, כגון שהוסיף שורה אבנים בגובה או בעובי הקורה, סדו בסיד וכו' לא היה חוזר, שלא נשתנה גוף הבית. ואחד ועשאו שניים — אינו חוזר, שלא הוסיף דבר בגוף הבית, אי"נ, כ"ש אחד ועשאו שניים — דחוזר, שהרי נשתנה וכן נראה עיקר".

ברמב"ם (בפירוש המשניות פ"ח ממסכת סוטה): "ואלו שאינן חוזרין... ואין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' אליעזר".

ח. בית של שותפים ראוי לעשות חנוכת הבית.

בנין הבית

במשנה למלך (פ"ז מהל' מלכים ה"ח): "והא דתנן: ר' יהודה אומר: "אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר". וכתב רבינו בפירוש המשנה דאין הלכה כר"י. אפשר לחלק בין נפל הבית וחזר ובנאו למכרו וחזר וקנאו. ואעיקרא דינא בפסק שפסק רבינו, דאין הלכה כר"י. לא ידעתי, מנ"ל, דת"ק חולק בזה. ובגמ' הביאו על דברי ר"י הללו, תנא: אם הוסיף בו דימוס אחד – חוזר, ואם לא היה הלכה כר"י – לא הוּוּ מפרשי דבריו. ובירושלמי שקלו וטרו אם סדו בסיד או שפתח בו חלונות, וכן אם היה גדול ועשאו קטן, ואחד ועשאו שניים. וכל זה אליבא דר"י...".

לפ"ז, נראה שדעת המשנה למלך שיש לפסוק הלכה כרבי יהודה; שהבונה בית על מכונו לא היה חוזר. אע"פ שהרמב"ם בפיהמ"ש כתב, שאין הלכה כרבי יהודה. ונראה אולי שהסיבה היא משום שכל זה אינו תלוי אלא באשר בנה, דהיינו – בעה"ב. וכל שאצלו אינו חדש – אינו חוזר.

בשור"ת חיים שאל (ח"א סי' פ"א): "עוד כתב הרב מש"ל וז"ל: והא דתנן, ר' יהודה אומר: אף הבונה בית על מכונו – לא היה חוזר. וכתב רבינו בפרוש המשנה: ואין הלכה כר"י, אפשר לחלק וכו'. ואעיקרא בפסק שפסק רבינו דאין הלכה כר"י, לא ידעתי מנ"ל, דת"ק חולק וכו', ע"ש. ולא זכר דבתוספתא דסוטה פ"ז מפורש להדיא דהוא פלוגתא דת"ק ור"י. וכך היא שנויה: נפל ביתו ובנאו – הרי זה חוזר. ר' יהודה אומר: אם חידש בדבר – חוזר, ואם לאו – אינו חוזר. ע"כ הרי בהדיא דלת"ק חוזר. ומ"ש עוד הרב דבגמרינן מייתי תנא: אם הוסיף דימוס וכו'. ובירושלמי שקלי וטרו אם סדו בסיד וכו', וכל זה אליבא דר"י עכ"ל. ק"ק, דאין זו ראייה לפסוק הלכה אם התלמוד מייתי תוספתא דאיתא כר"י לפרש דבריו, ואפילו בבית שמאי דאינה משנה, זמנין דמשכחת מתניתין ומתניתא לפרושי מילתיה. ודברי הירושלמי אפשר דאינו שקלא וטריא, רק כולה ברייתא. דתני: ר' יהודה אומר: אם חידש וכו' וכל זה מהברייתא...".

ולפ"ז, נראה שהחיד"א חולק על המש"ל, וסובר כדעת הרמב"ם, שגם הבונה בית על מכונו – היה חוזר מהמלחמה. ואולי הסיבה היא בגלל שכתוב: אשר בנה, סגי בחדש דבית, ומש"ה ס"ל דחוזר עליו, ולכן גם צריך לעשות חנוכת הבית.

ח. בכסף משנה (פ"ז מהל' מלכים ה"ז): "...וא"ת: למה לא כתב רבינו שבית של שני שותפין אין חוזרים עליו, וילמוד מדין כרם של שני שותפין שהזכירו בגמ' כשם שלמד דין הגזול כרם מדין הגזול בית? וי"ל: שנים שאמרו בגמ', דהיינו טעמא דכרם של שני שותפין אין חוזרין עליהם, משום דכל חד וחד לא קרינן ביה כרמו המיוחד לו. כלומר – שאין לך בה גפן, שאין לשניים חלק בה. אבל בית של שני שותפין – לא שייך ביה האי טעמא. דמסתמא יש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בו, ושפיר קרינן ביה בית...".

לפ"ז, בית של שני שותפין חוזר מהמלחמה, ועושין לו חנוכת הבית. בלחם משנה (פ"ז מהל' מלכים ה"ז): "ומ"מ קשה לי על דבריו (של הכס"מ) בין לתרוץ קמא, בין לתרוץ בתרא, דמשמע דאית ליה דבית של שני שותפין – חוזר, ובירושלמי לא משמע הכי. דאמר שם, בפרק משוח מלחמה, אפילו שומרת

ט. סעודת חינוך הבית בארץ ישראל היא מצוה, ובחוץ לארץ היא רשות, ואם אומרים דברי תורה אף בחוץ לארץ היא סעודת מצוה.

בנין הבית

יבם לחמשה אחים, ודכוותה אפילו בית אחד לה' אחין תמן, אין כל אחד ואחד ראוי לישוב בו. ברם, הכא כל אחד ואחד ראוי ליבם ע"כ. משמע, דהקושיה, שהקשו בגמרא דידן, מכרם של שני שותפין, הקשוה בירושלמי מבית. דא"כ, בית אחד לה' אחין הי' להם לחזור כל אחד ואחד. ותיצרו: דשם אין כל אחד ואחד ראוי לישוב בו, ברם, הכא כל אחד ואחד ראוי ליבם. משמע, דכרם ובית שוים, ובית של שני שותפין נמי אינו חוזר כמו בכרם."

ולפ"ז, בית של שותפין – אינו חוזר מהמלחמה, וא"צ לעשות חנוכת הבית. בכתר המלך (פ"ז מהל' מלכים ה"ז): "אמנם נ"ל לומר: דניחא דברי הכס"מ, ולא קשה לא מן הירושלמי, ולא מן המשנה דהנה, לפרק השותפין במסכת נדרים נ"ד מ"ה ע"ב, אומר שם: דהשותפין שנדרו אסורין לכנס לחצר. וראב"י אומר: זה נכנס לתוך שלו, וזה לתוך שלו. ומבאר הר"ן ז"ל שם, דטעמא דראב"י המתיר לכנס הוא כן: דאמרינן בזה, ברירה דכל אחד בשעה שישתמש בהם הוברר הדבר למפרע – שמשעה ראשונה קנה אותה לשעה זו. וקנוי לו לגמרי בזמן כל אחד ואחד כו'. ועיקרו של דבר מתברר – משעה ראשונה, ומיעוטא לאחר כן כו' כיון שעיקרו של דבר מתברר מתחילתו, ומא שמתברר אח"כ אינו אלא מיעוטא, כל כה"ג יש ברירה כו'. ומשו"ה, פסקינן הכא בזה כראב"י. ורבנן ופליגי עליה, דס"ל, דאפילו בכה"ג אין ברירה עכ"ל. וא"כ, א"ל, דגם דברי הכס"מ יתבאר כן נמי דבבית אם הוא של שותפין יש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בכל זמן שירצה, ואמרינן בזה ברירה – דזה המקום קנוי לו מתחילתו. ולהכי שפיר מקרי ביתו, וחוזר. אבל גבי כרם, דלא להשתמש הוא ורק לחלוק, וכל אחד יקח לו הגפנים שיגדלו, ובכל גפן יש לשנים חלק בו, שפיר – אינו חוזר. והנה כ"ז הוא א"נ כראב"י, דאמרינן בזה ברירה וזה נכנס לתוך שלו, והוברר לכל אחד מקום להשתמש. אבל א"נ כרבנן – דאסורין לכנס לחצר, ואמרינן גם בזה אין ברירה, והוי כמו כרם ואינו חוזר. וא"כ א"ל דהירושלמי ס"ל כרבנן. וכן פשוט המשנה נמי אתיא כרבנן דמשנה דנדרים, ולהכי ס"ל דאף בית של שני שותפין אינו חייב. אבל אנן, דפסקינן שם בנדרים כראב"י דזה נכנס לתוך שלו. כמו שפוסק שם ר"ה דהלכה כראב"י בדף מו. וכן פוסק רבינו לעיל בפ"ז מהל' נדרים, שפיר פוסק דבבית – חוזר, כדברי הכס"מ הכא מבואר..."

ולפ"ז, גם בבית שותפין חוזר כמו שכתב הכס"מ.

ולכן נראה, שבבית של שותפין ראוי לעשות חנוכת הבית.

ט. בים של שלמה (ב"ק פרק שביעי ס"ז): "...סעודת חינוך הבית בודאי הוא דרך רעות. בפרט בעו"ה אותם סעודות וחנוכים, שעושין ההמון עכשיו, הוא קלון, ורק לרות הגרון בשחוק וקלות ראש. וכן מצאתי שפסק מהר"ם. ומ"מ נראה, מי שהוא ירא אלוקים ורוצה לחנך ביתו בתורה ובמצוות, וליתן שבח למקום אשר חנכו ולא הניח מתחילה לשתות בביתו, ולשחוק בו ולנהוג קלות ראש. אלא מתחילה עושה סעודה לחנכו, לומר בו דברי תורה ולדרוש בו מעין המאורע. שפיר הוא סעודות מצוה. ועליו נאמר המקרא: שתו ושכרו דודים בימי המילואים."

בנין הבית

לפ"ז, סעודת חינוך הבית, היא סעודת רשות. אולם אם אומרים בה דברי תורה היא נהפכת לסעודת מצוה.

בשור"ת באר שבע (סי' ע'): "נשאלתי, מי שנדר שלא ילך לסעודת הרשות כי אם דוקא לסעודת מצוה, אם מותר לו לילך לסעודה שעושין לחינוך הבית, אם לא? וזהו תשובתי. יראה שיש לחלק בדבר: אם הוא בארץ ישראל – אז נקרא סעודת מצוה. אבל בחוצה לארץ – נקרא סעודת הרשות. וראיה מהא דגרסינן בירושלמי דסוטה פרק משוח מלחמה, וז"ל: יכול הבונה בית בחוצה לארץ יהא חוזר? ת"ל "ולא חנכו" – את שמצוה לחנכו, יצא זה שאינו מצוה לחנכו, עכ"ל. כן פסק הרמב"ם בפ"ז מהל' מלכים, וכי תימא נהי דחינוך הבית גופיה בא"י הוא מצוה. מיהו הסעודה שעושין עליו מאן יימא שהיא מצוה? י"ל: כבר כתב נמוקי יוסף בפרק יש נחלין, על הא דתניא ר"א הגדול אומר: כיון שהגיע ט"ו באב, תשש כחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה וכו'. וז"ל: ומפני שבאותו יום היו משלימים ומסיימים המצוה, היו עושין שמחה גדולה וכו'. מכאן, שהוא מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושים שמחה, משתה ויו"ט, עכ"ל. ואני אוסיף נופך משלי להביא עוד ראיה. וסמך למנהג לשמוח בענין מצוה לעשות סעודה. מהא דאיתא במדרש רבה, בתחילת שיר השירים: "ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית" וגו' א"ר יצחק: מכאן שעושין סעודה לגמרא של תורה ע"כ. וכדאיתא בפרק כל כתבי, אמר אב"י: תיתי לי, דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן. וכדאיתא ביומא פרק בא לו: ויו"ט היה עושה כה"ג לאוהביו, בשעה שיצא בשלום מן הקודש, וכאלה רבים." לפי"ז יש הבל, בין חנוכת הבית הנעשית בא"י לחו"ל, בחו"ל – סעודת חינוך הבית היא סעודת רשות, ובא"י היא סעודת מצוה.

בתורה לשמה (סי' תפב): מובא נפ"מ, אם הסעודה היא סעודת מצוה, או רשות "...והענין האחד הוא כגון שראובן קידש את האשה, וא"ל הרי את מקודשת לי ע"מ שתאכלי עמי היום הזה בסעודת מצוה. ואכלה עמו בסעודת סיום מסכתא או בסעודה של חינוך הבית או של בר מצוה וכיוצא. שעליה היו נושאים ונותנים ביניהם אי מקריא סעודת מצוה או לאו. דאם זו נקראת סעודת מצוה – ה"ז מקדשת גמורה. שנתקיים התנאי. ואם קדשה אדם אחר, אין קידושיו קידושין. ואם זינתה עם אדם אחר – חייבים מיתה. ואם אין זו נחשבת סעודה מצוה, אין זו מקדשת. ואם קדשה אדם אחר, מקדשת לשני, ויכול לבוא עליה. ואם בא עליה הראשון – חייב. הרי יוצא מזה הענין נפקותא גדולה לאיסור חמור שבתורה, שהוא אסור א"א שיש בו מיתת בי"ד. ועוד יש ענין ב' דאיתא במתניתין בדף ע' דסנהדרין בן סורר ומורה מאימתי חייב? משיאכל טרטימר בשר, וישתה חצי לוג יין האיטלקי וכו'. אכל בחבורת מצוה (פי' בסעודת מצוה). אכל בעבור החודש וכו', אבל דבר שהוא מצוה וכו' – אינו נעשה בן סורר ומורה. ופירשו בגמרא: מ"ש אכל דבר שהוא מצוה, לרבות אפילו סעודת מצוה דרבנן ע"ש. וזו היא הלכה פסוקה בהרמב"ם ז"ל ע"ש."

ויש עוד ב' נפ"מ א. אדם שנדר שלא לילך לסעודת רשות, כי אם דוקא לסעודת מצוה, אם מותר לו לילך לסעודה שעושין לחנוך הבית? ב. בשו"ע או"ח סי' תקסח סע' ב' כתוב: "הנודר לצום י' ימים באיזה יום שירצה והיה מתענה ביום אחד מהם, והוצרך לדבר מצוה... ה"ז לוהה ופורע." אם סעודת חינוך מצוה – לוהה ופורע, ואם לא – אינו אוכל ופורע.

בנין הבית

בשו"ת חתם סופר (חיד"ד סי' קלח): "ע"ד מי שנמצא כתוב בספר באר היטב ליורה דעה סי' קעט בשם צוואת ר"י חסיד, שיש סכנה לבונה אבנים וגם לבונה בית במקום, שלא היה שם בית מעולם, ואמרי אינשי להניח בהבית תרנגול זכר ונקבה ולשוחטם שם. ונדמה למעלתו כדרכי האמורי. ואני אומר החוששים לדברים אלו, שנאמרו משמו של הגאון ז"ל, דימו, שאם יניחו שם זמן מה זוג תרנגולים חיים הנקראים גבר, הו"ל הגברים האלו הדוירים הראשונים שבבית, ובשחיתתם היינו מיתתם. ובוזה כבר מתו הדוירים הראשונים שבבית, והמה פדיון נפש בעלי הבית, דוגמת הכפרות שנוהגים. אבל טוב יותר, שלא לחוש לדברים האלו, וכיוצא בהם. כלל דברים, שלא הוזכרו בש"ס ופוסקים, ולא ר"י חסיד חתום עליה. וכדמוכח ממ"ש בעצמו בס"ח סי' תסא. ואולי בבונה בית אבנים, שלא לצורך להרחיב לו משכנות בחו"ל, ולהתיאש מן הגאולה, בכיוצא באלו, הרי בנינו סכנה, ואינם מצוה להגן, והה"נ המרחיב דעתו לבנות במקום, שלא היה שם בית, כדי להוסיף ישיבת חו"ל. ידיעת ההפכים אחד. כי היכי דאיכא מצוה בא"י בבתיים טפי מדקלי, משום ישוב א"י. ועיין סוף עירובין: ה"ה בהיפוך בחו"ל, אבל בעוה"ר באורך הגלות כי לא נשא הארץ לשבת אותנו, וישמחו אלי גיל כי ימצאו מקום פנוי לבנות עליו בית. ומצוה רבה נמי עביד להמציא מקום דירה לשה פזורה עד ישקיף ה' וירא, ויעיין רפ"ב דתענית יז ע"א בפירש"י ד"ה: ר' אומר אני יע"ש לדעתי איכא מצוה וכדי להגן, והנה ירמיהו אמר — בנו בתיים ושובו וגו', ומייתי ליה ש"ס ב"ב כ"ט. נראה מזה שהיו בני גולה מצפים לישועת ה' בהרף עין, והיה בעיניהם כחטא ועוון לבנות בתיים ולנטוע כרמים בחו"ל. עד שנאמר להם מירמיהו ע"פ ה', שאין תשועתם ממהרת קודם ע' שנה... ומינה גאולתינו העתידה שנסתם קיצה. וכל יומא זמנה הוא נתבונן מזקינינו, שלא לבנות בתיים ולנטוע כרמים כנ"ל. אך כ"ז לבנות ללא צורך, אבל צרכינו מרובים, וישיבתינו מצער, והגלות ארוך עלינו, נראה דאין להקפיד בכיוצא בזה. וטוב שיחנך הבית בתורה ובתפילה זמן מה כי היא חיינו ואורך ימינו, והיה זה שלום."

ולפ"ז, יש הבדל בין חנוכת הבית בא"י שהיא מצוה, ובחו"ל שהיא רשות, אא"כ אומרים שם ד"ת ותפילה, שאז גם בחו"ל היא נהפכת לסעודת מצוה. בשולחן ערוך (אוי"ח סי' תקסח סע' ב'): "הנודר לצום עשרה ימים באיזה יום שירצה, והיה מתענה ביום אחד מהם, והוצרך לדבר מצוה... הרי זה לוח ופורע יום אחר, שהרי לא קבע הימים בתחילת הנדר."

במגן אברהם (אוי"ח סי' תקסח סק"ה): "לדבר מצוה — כגון לסעודת מצוה, דשייך בגוה... וכתב בספר ב"ש: דחנוכת הבית בא"י היא סעודת מצוה, אבל לא בחו"ל. וביש"ש ספ"ז דב"ק כתב: אם לא הניח תחילה לשנות בביתו ולנהוג קלות ראש. רק שעושה סעודה לחנכו תחילה לומר בו דברי תורה, ולדרוש בו מעין המאורע — היא סעודת מצוה עכ"ל."

המג"א הביא גם את דעת היש"ש אשר אינו מבדיל בין א"י לחו"ל, וסובר שבשניהם סעודת חנוכת הבית היא רשות, אא"כ אומרים בו ד"ת, שאז היא נהפכת לסעודת מצוה, וגם את דברי הבאר שבע, הסובר שבחו"ל היא סעודת רשות, ובא"י סעודת מצוה.

באגרות משה (יור"ד ח"ג סי' קסא): "ולגבי לאיזה סעודות אפשר להתיר לאבל תוך

י. סעודת חנוכת הבית נערכת בכדי שבעל הבית יוכל להודות להשי"ת

בנין הבית

י"ב חודש לילך... ובסעודת חנוכת הבית? מאחר שלא נהיגי כו"ע לעשות סעודה זו, אין רשאי לילך".

ונראה שהסיבה היא בגלל שלדעתו סעודת חנוכת הבית היא סעודת רשות כפי שכתב היש"ש. (ואולי כתב את דבריו לאנשי מקומו בחו"ל, ששם סעודת חנוכת הבית היא סעודת רשות).

בציץ אליעזר (ח"י סי' לב): "דבסעודת מילה, פדיון הבן, חנוכת הבית בא"י, הרי עצם המצוה היא הסעודה".

וביביע אומר (חיד ארי"ח סי' יד): "...ומ"מ, אם מחנכים את הנער לדרוש בסעודה, לא גרע מסעודת חנוך הבית דחשיב סעודת מצוה".

בספר יד אפרים (הרב אפרים פישל וינברגר סי' ח' סע' ד'): "בשו"ע יו"ד סי' ריו מביא הבאה"ט (סקל"ב בשם ספר באר שבע) "מי שנדר שלא לאכול בסעודת הרשות, יכול לאכול בסעודת חינוך הבית בא"י ולא בחו"ל. ועיין פ"ת (סקט"ר) מבואר שחינוך הבית מצוה, רק בא"י, משום מצות ישוב א"י, אבל לא בחו"ל. בדין זה נסתפק בתשובת חות יאיר (סי' ע'): "וסעודת חינוך הבית (בחו"ל) יש להסתפק אם הסעודה היא סעודת מצוה". אכן מה שנסתפק לבעל חו"י, פשיטא ליה לבעל באר שבע כנ"ל. ודעה זו של הבאר שבע הביא כבר להלכה המג"א (ארי"ח סי' תקס"ה-ה): "וכתב בספר באר שבע, דחנוכת הבית בא"י היא סעודת מצוה אבל לא בחו"ל". מדעת עצמו האריך בכך החת"ס בתשובה (יו"ד סי' קל"ח), דבר המצוה של חינוך הבית בא"י ולא בחו"ל, כנראה בהסתמך על הגמ' ב"מ (קא. ב.) דבנין בית בא"י יש בו "משום ישוב א"י". והנה מקור דין זה שחנוכת הבית היא מצוה רק בא"י ולא בחו"ל, מפורש בירושלמי סוטה (פ"ט ה"ד) על הפסוק: "מי אשר בנה בית ולא חנכו, ילך וישוב לביתו". "יכול הבונה בית בחו"ל יהא חוזר, תלמוד לומר ולא חנכו, את שמצוה לחנכו". (שהדירה בא"י מצוה משום ישוב א"י, קרבן העדה) יצא זה, שאינו מצוה לחנכו. דברי ירושלמי אלו מובאים גם בקצור בלח"מ הל' מלכים (פ"ו ה"ד). הרי לנו במג"א, באה"ט ופ"ת, שהביאו להלכה ולמעשה דעת הבאר שבע (ומקורות בירושלמי הנ"ל), שחנוכת הבית גם בזמנינו היא מצוה רק בא"י משום מצות ישוב א"י".

מכל האמור לעיל נראה, שסעודת חינוך הבית בא"י – היא סעודת מצוה. וסעודת חינוך הבית בחו"ל – היא סעודת רשות, ואם אומרים בו ד"ת, היא נהפכת לסעודת מצוה.

י. בציץ אליעזר (ח"י סי' לב): "...וכשלעצמי נראה לי ג"כ סברא טובה לחלק בין סעודת מצוה של ברית מילה או פדיון הבן או חנוכת בית בא"י, שמפסיקים לסעודת ת"ח, שנאמר, שאין מפסיקים. והוא, משום דבסעודת מילה, פדיון הבן וחנוכת הבית בא"י, הרי עצם המצוה היא הסעודה, בכדי לחבב ולהדר את אלו המצוות. ולהודות לה' ברוב עם שזיכהו לכך, יעויין ביו"ד סי' רסה סע' יב, ובבאור הגר"א סקמ"ז, ובסי' שה סע' י', ובביאור הגר"א סקט"ז, וכן בירושלמי סוטה (פ"ח ה"ד), לענין מצות חנוכת הבית בא"י. ובהגהות ציון וירושלים. ואולי י"ל, שזה נכנס גם בהגדר של זה אלי ואנוהו. התנאה לפניו במצוות. ועיין בשו"ת עין יצחק מהגאון רי"א מקאונא ז"ל חאו"ח סי' ד', בדין אי הדין הזה של התנאה לפניו

בצבור על שזיכהו לחנוך את ביתו וזמנה בתוך שנה לכניסה לבית, אולם ראוי לעשותה סמוך לכניסה לבית.

יא. יש הנוהגים לערוך סדר לימוד בזמן חנוכת הבית, פרטי הלימוד בכרם חמ"ר המובא ב"בנין הבית".

בנין הבית

במצוות הוא מה"ת או מדרבנן עי"ש ואכמ"ל. ולכך מכיון שעצם הסעודה בעצמה היא עצם המצוה כשנודמן לו, זה מקרי הוצרך לדבר מצוה, ולוה ופורע יום אחר...".

לפ"ז, עצם הסעודה של חנוכת הבית היא מצוה, שבה מודה האדם ברוב עם לה' על שזיכהו לחנוך את ביתו.

בתורה לשמה (סי' תפד): "וכל טעם הסעודה הוא, שעושה זה לכבודו יתברך, שזיכהו בחסד זה, ולפרסם טובו וחסדו יתברך, גם הוא לסימנא טבא, עי"ד שארז"ל, על דברים הבאים על השולחן בריש שתא לסימנא טבא. ועל כן ודאי לא נכון להביא בסעודה זו כלי זמר וגם לא לנגן בפה משירי הגויים, כי אם רק יאמרו, שירות ותשבחות, ויזמינו תי"ח בה, שיאמרו דברי תורה תחלת כל דבר, דהיינו אחר שיסדרו השולחן לפני המסובין, אך קודם שיברכו ויאכלו. ואחר הדרשה יברכו ויאכלו, ויאמרו שירות ותשבחות לאל יתברך כמנהגן של ישראל. ונוהגין ג"כ שישב בעה"ב ויאמר הוא עצמו ג"כ מזמורים, וקצת מאמרי רו"ל המתקנים לזה וד"ז הוא צורך מאד וגם זה יאמר תחלת הכל, ויהיו כל המסובין שומעים קריאתו. וטוב ג"כ לומר אחר קריאתו בקשה ותפילה על ביתו ובניו, ויזכה הוא ובניו לקיים בו תורה, מצוות ומעשים טובים. ויענו המסובים אמן ויברכו אותו".

ולפ"ז, בסעודת חנוכת הבית יאמרו ד"ת, וכ"כ יאמרו שירות ותשבחות לה', ויברכו את בעה"ב שיהיה מוצלח בישיבתו.

הרה"ג אביגדור נבנצאל שליט"א אמר לי, שסעודת חנוכת הבית זמנה בתוך השנה לכניסה לבית, אולם ראוי לעשותה בסמוך לכניסה לבית.

יא. בכרם חמ"ר (להחיד"א: הובא שם בקונטרס היחיאלי בית האדם דף י' ע"ב ולג ע"א): "סדר

לימוד לאור חינוך הבית — לימוד משניות מסכת ברכות, יו"ט, תמיד, ר"ת — ביה"ת. ויכון שמנין הפרקים מ"ג מסכתות אלו הם כ"א גימטריא אהיה.

גמרא ב"מ דף קז ע"א: "אמר ליה רב יהודה לרבין בר נחמן. רבין אחי! לא תזבין ארעא דסמיכא למתא דאמר רבי אבהו. אמר רב הונא אמר רב: אסור לו לאדם שיעמוד על שדה חבירו... והסיר ה' ממך כל חולי אמר רב זו העין".

אח"כ זוהר ח"ג דף נ' ע"א שורה ה': — "תא חוי זכאין אינון ישראל" עד — "וכדין ולא תחטא כתיב".

ובדף רס"ה ע"ב שורה י"א: "תא חזי בר נש בפתחא דביתא... דאינון בני מלכא עלאה זכאה חולקהון".

הרמב"ם הל' דעות פ"ה מדין י"א ע"ס הפרק.

והל' בית הבחירה פרק א' כולו.

בנין הבית

"יה"ר מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, אלוהי אברהם, אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, אל רחום וחנון, אב הרחמים שיהא חשוב ומרוצה לפניך הלימוד שלמדנו בתורתך הקדושה, כריח ניחוח, וברוב רחמיך המרובים, תרחם על בעה"ב הזה, אשר תחלת בוואו לשכון בבית הזה, נפשו אותה ויעש תחלה, וראש חנוכת הבית בדברי תורתך הקדושה ליסד את הבית, ולחנכו בדברי תורה. ובכך בזכות תורתך הקדושה, תברך את בעה"ב הזה, אשר השתדל בלימוד זה לזולת בני ביתו לעד (ויפקד בבן זכר לחי"ט ולקיימא). ויהיה להם הבית הזה, מוצלח ומבורך בכל מכל, וישמע בבית הזה, קול ששון וקול שמחה, והשקט ובבטח. ששון ושמחה ימצא בה, ונסו יגון ואנחה. ושמאל דוחה כל המחלה אנא ברוב רחמיך, יהיה עליהם סתרה צנה וסוחרה, ותבטל מעליהם כל גזרות קשות ורעות, ובהרחמנא דמלכא עילאה מני, שום טעם להרחיק מן הבית הזה כל מויק וכל פחד ובהלה, ככח שמות הקדש היוצאים מפסוק "לא יתיצב איש בפניכם פחדכם, ומוראכם יתן ה' אלוהיכם על פני כל הארץ, אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם". וע"ב אתוון אשר בפסוק זה ישמרו ויצילו מכל רע, לבעל הבית הזה ולכל בני ביתו, ויצליח האל, בכל מעשה ידיהם, בכלל עמו ישראל, ותצילם מעין הרע, ותשמרם ותצילם מכל רע, ומכל חלי ומחלה, ומכל מין בהלה ופחד. דשנים ורעננים יהיו, תמיד בקו הבריאות, לעיתש"א רחום חנון, שומר תומך, מציל ישר פודה, ואתה ברוב רחמיך, תקבל תחינתנו ותעשה בקשתינו ותאזין שועתינו ותענה לקול עתירתנו, כי אתה שומע תפלת כל פה, עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ואומרים קדיש דרבנן.

אחר כך שרים ישוררו שבח. יתנו בפיוטים, קול ששון וקול שמחה מזמרת הארץ. כסימנא טבא, בראשית תחילת ביאה אל הבית והיה להודו והדר בפרק הדר.

וחתימה, מעין פתיחה. זמירות יאמרו, מזמורי תהלים: –

סי' ל' מזמור חנוכת הבית. צ"א – יושב בסתר עליון. קב"א – שיר למעלות
 אשא עיני. קב"ב – שיר המעלות לדוד שמחתי. קכ"ז – שיר המעלות לשלמה.
 קב"ח – שיר המעלות אשרי כל ירא ה'. קל"ב – שיר המעלות זכור ה' לדוד.
 קל"ג – שיר המעלות הנה ברכו את ה'."

בסדר מנחת ירושלים (תשמ"ג. עמ' 1355): "...לומדים שלשה פרקים משניות (כשהזמן קצר שלש משניות). המתחילים באות ב"ת, כגון בית שמאי אומרים (פאה פ"ו). יש מביאין ביכורים (ביכורים פ"א). תפלת השחר (ברכות פ"ד). לומדים גמרא בבא מציעא דף קז ע"א. מן "אמר ליה: רב יהודה לרבינו". עד "אמר רב זו העין". לומדים בזה"ק פר' תזריע דף נ' ע"א שורה ה', "תא חזי". עד "ולא תחטא כתיב". עושים סעודה, ואומרים בה דברי תורה ושירות וזמירות ולאחר ברכת המזון אומרים תהלים קי"א.

ויש מאריכים הרבה, ולומדים המשניות של כל המסכתות ברכות, יום טוב (– ביצה). ותמיד, וכן זוה"ק, ח"ג דף רסב ע"ב שורה יא עד "זכאה חולקהון". רמב"ם הלכות דיעות פ"ה מדין י"א עד סוף הפרק, והלכות בית הבחירה, כל פרק א'. ואומרים עוד מזמורי תהלים ל', ל"ג, ס"א, ס"ז, פ"ד, קכ"ב, קכ"ז, קל"ב, קל"ג וק"ט.

יב. בגלל שהבונה בית אבנים בחוץ לארץ מראה כאילו הוא התיאש מן הגאולה, ובגלל הסכנה שיש בגלל זה, היו מקומות שנהגו שהבונה בית בחוץ לארץ במקום שלא היה שם בנין מעולם מניח בלילה הראשון תרנגולים בבית כמספר אנשי הבית ובבקר לשחוט אותם ולחלקם לתלמידי חכמים וחולים עניים. בשחיטת התרנגולים כבר

בנין הבית

ומסיימין כולם יחד ואומרים תפילה זו:

יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, אלוהי אברהם, אלוהי יצחק, ואלוהי יעקב. אל רחום וחנון אב הרחמים, שיהא חשוב ומרוצה לפניך הלימוד שלמדנו בתורתך הקדושה, כריח ניחוח, וברוב רחמייך, תרחם על בעל הבית הזה, אשר תחילת בואו לשכון בבית הזה, נפשו אותה ויעש תחלה: ראש חנוכת הבית, בדברי תורתך הקדושה, לייסד את הבית ולחנכו בדברי תורה, ובכך בזכות תורתך הקדושה, תברך בעל הבית הזה, ולכל בני ביתו ברכות לעד. ותמלא כל משאלות לבו לטובה, ויהיה להם הבית הזה, מוצלח ומבורך בכל מכל כל. וישמע בבית הזה, ובבתי כל ישראל, קול ששון וקול שמחה. אנא ברחמיך הרבים, יהיה עליהם סתרה, צנה וסוחרה. ותבטל מהם כל גזירות, ונגע, ומחלה. וכל רעות. ובהרמנא מלכא עילאה ישמרו מכל עין רע. ותשלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, ויאריכו ימים ושנים דשנים ורעננים, כי אתה שומע תפלות כל פה עמך ישראל ברחמים, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי."

בש"ת אבני צדק (סי' מ"ד): "...אשר שאל שם מקודם וכו', מה יעשה שמעתי סגולה ממוזלה"ה ששלשה אנשים אחר טבילה יאמרו כל אחד מהם, צ"א פעמים ויהי נועם ויושב בסתר עד גמירא, ובכל פעם יכפלו הפסוק; אורך ימים וגו' כנהוג. עוד מקובלני לגמור שם כל התורה דהיינו חמשה אנשים יאמרו כל אחד חומש אחד, וכ"ז יעשה בכל החדרים. ועי' בתשובת חתם סופר יו"ד סי' קלח מ"ש בענין בית חדש."

יב. בשו"ת חתם סופר (היו"ד סי' קלח): "ע"ד מה שנמצא כתוב בספר ליורה דעה סי' קע"ט, בשם צואת ר"י חסיד שיש סכנה לבונה אבנים, וגם לבונה בית במקום שלא היה שם בית מעולם. ואמרי אינשי להניח בהבית תרנגול זכר ונקבה, לשוחטם שם. ונדמה למעלתו כדרכי האמורי. ואני אומר, החוששים לדברים אלו שנאמרו משמו של הגאון ז"ל, דימו שאם יניחו שם זמן מה זוג תרנגולים חיים הנקראים גבר, הו"ל הגברים האלו הדיירים הראשונים שבבית, ובשחיטתם היינו מיתתם. ובזה כבר מתו הדיירים הראשונים שבבית, והמה פדיון נפש בעלי הבית, דוגמת הכפרות שנוהגים. אבל טוב יותר שלא לחוש ליריבים האלו, וכיוצא בהם. כלל דברים שלא הזכירו בש"ס ופוסקים. ולא ר"י חסיד חתום עליה. וכדמוכח ממ"ש בעצמו בס"ח סי' תס"א: ואולי בבונה בית אבנים שלא לצורך, להרחיב לו משכנות בחו"ל, ולהתיאש מן הגאולה, בכיוצא באלו, הרי בנינו סכנה ואינם מצוה להגן. והה"ג המרחיב דעתו לבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת חו"ל...."

בשו"ת חיים ביד (סי' לב): "...וכשאני לעצמי אחרי שלא ראיתי בשום ספר דבר זה, נראה כעושה מעשה מדרכי האמורי, ולא נכון לעשות כן. ובהיות טוב, יקח

מתו הדיירים הראשונים של הבית והם פדיון נפש לבעלי הבית. מנהג זה איננו מדרכי האמורי אך אין להקפיד עליו אלא טוב שיחנוך את ביתו בתורה ובתפילה.

יג. ישנם הנוהגים שגם השוכר בית יחנוך את הבית אותו שכר. לפי המנהג ילמד בעל הבית בחבורה של שלשה אנשים לפחות סדר

בנין הבית

תרנגולים זכר ונקבה כמנין בני הבית שבאותו בעה"ב הבונה, ויניחם לילה שילינו שם. ובבקר יקרא לשוחט, וישחטם שם, לשם כפרה תרנגול לזכר, ותרנגולת לנקבה. כמו שעושין בעריו"כ. ויחלקם לת"ח, עניים ולחולים עניים. ובזכות הצדקה שעושה, ומצות כיוסי הדם שעושה במקום ההוא, יגן עליו להצילו מכל המזיקין, וכה יעשה בחינוך הבית, הכפרות הללו אחר שיעשה תיקון חנוכת הבית, אשר סידר הרב הגדול חיד"א ז"ל: "...והנה בעתה אינה לידי סי' חדש, ממ"ש חת"ס... וסיים בסוף דבריו. וכתב וז"ל: נראה דאין להקפיד בכיוצא בזה, וטוב שיחנך הבית בתורה ובתפילה זמן מה. כי היא חיינו ואורך ימינו עכ"ל...".

לכן מאחר שהבונה בית אבנים בחו"ל, מראה כאילו הוא התיאש מן הגאולה, ובגלל הסכנה שיש בזה, היו מקומות שנהגו שהבונה בית בחו"ל, במקום שלא היה שם בנין מעולם, מניח בלילה הראשון תרנגולים בבית, כמספר אנשי הבית, ובבקר היה שוחט אותם. ומחלקם לת"ח ולחולים עניים. בשחיטת התרנגולים כבר מתו הדיירים הראשונים של הבית, והם היו פדיון נפש לבעלי הבית. ומנהג זה איננו מדרכי האמורי, אך אין להקפיד עליו אלא טוב שיחנוך את ביתו בתורה ובתפילה.

גייד. בקונטרס היחיאלי (בית האדם עמ' ה'): "ומעתה עלי להעיר, כי הלימוד הזה של חינוך הבית, מועיל הרבה מאד להשמירה ולהצלחה, ולא רק לבונה בית ולקונה בית בנוי ומשוכלל לבדם מועיל, אלא ה"ה שמועיל ג"כ לכל שוכר בית שבהכנסו לדור בו ילמוד סדר תקן הבית, ואז ירויח ריוח גדול. בכל מילי דמיטב, ובהני תלתא דברכתא בבני, חיי ומזוני, והוא ברוך ומנוסה. ומועיל ג"כ להסיר מעליו עיה"ר ושלא תשלוט בו, במשפחתו, בממונו ובעסקיו, והלימוד הזה של השוכר בית ודר שם, אינו צריך להיות כ"כ בפומבי. ובאושא מלתא, כבונה בית, וכקונה בית, אלא בהצנע לכת עם אלווקיך כל אחד כפי כוחו ויכולתו, קורא משלשה ועד עשרה ת"ח או אנשים מהוגנים, יראי ה', מרבים דחלי חטאה, ללמוד סדר תיקון הבית, ולהנותם מסעודת מצוה, ומפרי צדקותיו. באשר ה' חננו. אך לא לפחות משלשה אנשים, בכדי שתהיה שם השראת שכינה, כי בשלשה שכינה שרייה. ובעשרה קדמא ואתיא. כנו' בפרקי אבות. וגם בחלוקת צדקה אין עליו חובה להרבות. אלא כפי יכולתו יתן, ואפילו דבר מועט לקיים מצות נתינת צדקה, אמנם העיקר הוא שתהיה הנתינה הזאת בעין טובה ויפה ובנפש חפצה, מטוב רצונו מלב שלם. מכלי שום זכר אונס וכפיה ח"ו. וגם בסעודה אפילו בדבר מועט של מזונות, שיוכלו לברך עליו לפני ה' תחילה וסוף, והכל כפי יכולתו של השוכר יעשה הלימוד והתיקון הזה. ואם ירצה יכול גם הוא בעצמו להצטרף עם שני הקרואים, ויהיו שלושתם לומדים כל הסדר".

תיקון הבית לשוכר ולשואל ובסוף הלימוד יאכלו מזונות ובעל הבית יחלק צדקה לעניים. פרטי המנהג עיין ב"בנין הבית".

יד. ישנם הנוהגים שגם השואל בית יחנוך את הבית אותו הוא שואל. בזה דומה השואל בית לשוכר. פרטי המנהג עיין ב"בנין הבית".

טו. ישנם הנוהגים להזמין עשרה אנשים, ביום הראשון לכניסה לבית

בנין הבית

עוד בקונטרס היחיאלי (בדף יא ע"א): "סדר תקן הבית לשוכר ולשואל – א. הלומדים יהיו משלשה ועד עשרה, או יותר, אך לא פחות משלשה. ובעה"ב יצטרף לשלשה אם ירצה, ובלבד שיקבע ישיבתו עמהם ללמוד גם הוא או לשמוע, שהשומע כקורא.

ב. לא יפסקו באמצע הלימוד כו"ע כלל.

ג. אם ירצו עושינו ג"כ פדיון נפש בכסף לבעה"ב ולב"ב העי"א, ובסוף הלימוד, מחלקים אותם הכספים, בין הלומדים או לעניים, לת"ח אביונים ויראי ה' כחפץ בעה"ב.

ד. פתיחת אליהו ויהא רעוא.

ה. סדר פטום הקטורת בטעמיה ובנגוניה, ואם הם חמישה הלומדים, טוב שיעמוד כ"א בקרן זוית, והחמישי יסמוך למפתן הבית כנו' במדרש הנעלם במעשה של ר' אבא במתא מחסיא, שצוה לסבב ארבע פינות העיר, כל עשרה לסטרא חד וכו' כידוע.

ו. אלפא ביתא והשירות והלל הגדול, והללויות מאשרי יושבי ביתך, עד כל הנשמה תהלל י"ה.

ז. מזמור ח' – ה' אדוננו, מה אדיר שמך בכל הארץ. ומזמור כ"ט: – הבו לה' בני אלים. מזמור ל' – חנוכת הבית לדוד וכו' ומי יתן מציון וכו'.

ח. משניות בסדר טהרות. פרק ב' ממסכת נגעים, ובסדר קדשים פרק ב' ממסכת תמורה, בסדר זרעים פרק ד' ממסכת ברכות.

ט. מאמר הזוהר ד"נ ע"א כגוונא ע"ס הפסקא.

י. פסוקי ויתן לך שאומרים במוצש"ק, (ויש שמוסיפים פסוק ויזרע יצחק בארץ ההיא, וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה', ז"פ ונח מצא חן בעיני ה'. ז"פ).

יא. יה"ר הנז"ל וקדיש דרבנן, אם יש מנין.

יב. וסעודה קטנה או גדולה או דבר מזונות וכיוצא, כרצון בעה"ב.

יג. חלוקת הצדקה כפי יכולתו ורצונו לאנשים היראים, והאביונים, והענועים, והת"ח, והעניים וכו'. אכן לקרואים יחלק להם תמיד בשוה, כקטון כגדול, בכדי שימנע מהם קנאה, ושנאה, ותחרות, ולשה"ר, קטטה ומריבה וכו'.

לפ"ז, נראה שאע"פ שראינו שהשוכר והשואל בית א"צ לעשות חנוך לביתם, ישנם הנוהגים לעשות זאת כסדר הנכתב לעיל.

טו. הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א אמר לי, שיש לערוך את סדר הלימוד לתקון הבית

וללמוד את סדר הלימוד לתקון הבית (המובא ב"בנין הבית" סע' יא). גם אם סעודת חנוכת הבית תערך במועד מאוחר יותר.

טז. ישנם הנוהגים להתיר לאבל להשתתף בסעודת חנוכת הבית וישנם הנוהגים לאסור זאת.

בנין הבית

ביום שעוברים לדירה חדשה, גם אם אי אפשר לעשות את סעודת חנוכת הבית באותו היום, אלא במועד אחר.

טז. בתרומת הדרשן (סי' רסח): "...אמנם אחד מהגדולים העתיק מתוס' ריב"א, וז"ל: אבל מותר לאכול בסעודת ברית מילה תוך שלושים, ואפילו תוך ז', ובלבד שלא יצא מפתח ביתו, וכן בפדיון הבן. משום דלפעמים איכא צערא לינוקא, ע"כ. מהכא שמעינן דאין לברך שהשמחה במעונו בסעודת פדיון הבן. משום דלפעמים איכא צערא לינוקא, דהא שרי לאכול בסעודת פדיון הבן מהאי טעמא, וכ"ש דאין לברך שהשמחה במעונו... עת רציתי לומר דדוקא גבי מילה, אי לא הוי צערא דינוקא – הוי מברכין שהשמחה במעונו. ומשום דגבי מילה כתיב: "שש אנכי על אמרתך" אבל גבי פדיון הבן לא אשכחן לשון שמחה. והכי מחלק במרדכי פ"ק דכתובות: אפילו לענין סעודת אירוסים, ואע"ג דאיהו נמי סעודת מצוה היא כדמוכח במתני' פ' אלו עוברין, וא"ת: אי לא קרי שמחה סעודת פדיון הבן, ולא אשכחן לשון שמחה בסעודת פדיון הבן, א"כ, אמאי איצטריכו התוס' ריב"א לעיל להתיר מטעם צערא דינוקא, תיפוק ליה דלא מיקרי סעודת שמחה? לא קשה מידי, דסד"א לאסור מטעם סעודות מריעות, הואיל וחבורת בני אדם לשם. ואהא בעינן טעמא משום דלפעמים איכא צערא לינוקא, ואין שם שמחה לאבל".

ברמ"א (יו"ד סי' שצא סע' ב'): "...אבל סעודת מצוה דלית בה שמחה – מותר ליכנס בה, כגון פדיון הבן או סעודת ברית מילה – מותר לאכול שם אפילו תוך שבעה, ובלבד שלא יצא מפתח ביתו (ת"ה סי' רסח). ויש אוסרין בסעודת ברית מילה (מרדכי). והמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י"ב חודש, אם הוא חוץ לביתו. ובתוך הבית מקילין, שאוכל בביתו בסעודת ברית מילה. וכ"ש בשאר סעודות, שאין בהן שמחה. אבל בסעודת נישואין – יש להחמיר...".

לפי הרמ"א, נוהגים, שאין האבל משתתף בסעודת חנוכת הבית מחוץ לביתו. אולם, מותר לאבל לחנוך את ביתו בסעודה.

בבית לחם יהודה (יו"ד סי' שצא סע' ב'): "...ואנו נוהגין שהאבל אחר ל' יום על אביו ואמו יכול לאכול על סעודת מצוה, היינו – סיום מסכת. ונ"ל, דדוקא אם הוא בעצמו למד. אבל אם שאר לומדים היה להם סיום, והוא לא למד עמם – יש לאסור, דהא יש אוסרים כל סעודת מצוה חוץ לביתו. ומכ"ש אבל שהוא ע"ה, שאין רשאי לילך על שום סיום מסכתא. כתב יש"ש: סעודת בר מצוה אף שהרחיבו הבר מצוה, אם הבר מצוה דורש שם – הוי סעודת מצוה, ואם לאו – הוי סעודת רשות. סעודת חנוך הבית – הוי מצוה...".

בגליון המהרש"א (יו"ד סי' שצא סע' ב'): "אבל סעודת מצוה – סעודה בליל שבת בשבוע שנולד בה זכר, סעודת חינוך הבית, שרוצה לחנוך ביתו בתורה ובמצוות... כולו הו סעודת מצוה".

יז. מותר לעשות סעודת חנוכה הבית בחול המועד.

בנין הבית

ובשו"ת מהר"ם מינץ (סי' קיז): "וג"כ יתקן סעודה נאה לכבוד התורה וסיום המסכתא, והיא סעודת מצוה. דאפילו אבל כל י"ב חודש על אביו ואמו – יכול לסעוד שמה, דאיתא שם: ולשמחת מריעות מותר. ואיתא באגודה ע"ז, וז"ל: ובירושלמי יש דסעודת מצוה – מותר. ומשו"ה התיר רבי"ה לאכול לאבל בסיום המסכתא, עכ"ל אגודה... וכן ראיתי הלכה למעשה מרבנן קשישאי, שהבחורים האבלים אוכלים בסעודת סיום מסכתא..."

לפ"ז, מותר לאבל להשתתף בסעודת סיום מסכתא, בגלל שסעודת מצוה היא. ולכן גם מותר להשתתף בסעודת חנוכה הבית.

בכל בו אבילות (עמ' 361): "האם מותר לאבל להשתתף על חינוך בית חדש? דבר משה סי' פ"ח, התיר לאבל תוך י"ב חודש לילך לחנוכה הבית, ובתנאי שיאמרו דבר תורה, ואז נקרא – סעודת מצוה. ועיין בחקקי לב יור"ד נ"ו, שצייד שדוקא בארץ ישראל מותר. והביא דברי היש"ש סוף ב"ק, ונראה להתיר גם בחו"ל ובתנאי הנ"ל. ועיין במג"א סי' תקסח סק"ה, היוצא לנו מזה: אם אומרים דברי תורה – הוי כסעודת מצוה."

לפ"ז, מותר לאבל להשתתף בחנוכה הבית בתוך י"ב חודש.

באגרות משה (יור"ד ח"ג סי' קסא): "ולגבי לאיזה סעודות אפשר להתיר לאבל תוך י"ב חודש לילך. נראה שבסעודת בר מצוה, כשהוא קרוב או ידיד כזה שמוכרח לילך, יכול. ואם הוא בביהמ"ד אינו צריך לצאת, דהוי בפרהסיא. כשה בשבת ומועדים, ולגבי סעודת חנוכה, מי שעושה סעודה אינו סעודת מצוה לענין זה. ולכן אף אם עושה אחד, אין האבל רשאי לילך. וגם לסעודת איזה האדמורי"ם בחנוכה אין לילך. ובסעודת חנוכה הבית, מאחר שלא נהיגי כו"ע לעשות סעודה זו, אין רשאי לילך..."

לפ"ז, אסור לאבל לילך לסעודת חנוכה הבית, (ואולי כתב את דבריו לאנשי מקומו, אשר אינם נוהגים לעשות זאת. ואולי בגלל שאין מצוה לחנוך את הבית בחו"ל).

ובתשובת הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א (מיום ט"ו חשוון תש"ן): "לאבל תוך שנתו אין שום איסור לקנות בגד חדש, אא"כ הוא למותרות. אך לצרכיו – מותר, ואפילו לברך שהחיינו. ובר מן דין נהגו, שאבל אינו חונך את ביתו בתוך שנת אבלו, אלא אשתו ובניו גרים יום בבית, ואח"כ הוא בא לגור בבית."

הרה"ג אביגדור נבנצל שליט"א, אמר לי, שנהגו שאבל לא ישתתף בסעודת חנוכה הבית מחוץ לביתו (כשם שלא ישתתף בסעודת ברית מילה מחוץ לביתו). אולם, מותר לו לעשות סעודת חנוכה הבית בתוך ביתו. אעפ"כ, הנכנס לתוך ביתו בתוך שנת האבל, מאחר זומן סעודת חנוכה הבית בתוך שנה מהכניסה לבית – ראוי שידחה את סעודת חנוכה הבית לאחר שנת האבל.

במשנה (מ"ק דף ח' ע"ב): "אין נושאין נשים במועד; לא בתולות ולא אלמנות, ולא מייבמין – מפני שמחה היא לו."

ובגמרא (מ"ק דף ח' ע"ב): "וכי שמחה היא לו, מאי הוי? אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, ואמרי לה אמר ר' אליעזר אמר ר' חנינא: לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. רבה בר רב הונא אמר: מפני שמניח

בנין הבית

שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו. אמר ליה אביי לרב יוסף: הא דרבה בר רב הונא — דרב הוא. דאמר רב דניאל בר קטינא אמר רב: מנין שאין נושאים נשים במועד — שנאמר: "ושמחת בחגך" בחגך — ולא באשתך. עולא אמר: מפני הטורח. רבי יצחק נפקא אמר: מפני ביטול פריה ורביה".

ברמב"ם (פ"ו מהל' י"ט ה"ז): אין נושאים נשים, ולא מייבמין במועד, כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנישואין... "ובמאירי (מו"ק דף ח') "אין נושאים נשים במועד — ופירשו בגמרא הרבה טעמים, ואחד מהם, והנכונה שבהם, שאין מערבין שמחה בשמחה, שלא תהא האחת מתמעטת בחברתה". בשולחן ערוך (אורח סי' תקמו סע' א'): "אין נושאים נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות....".

במגן אברהם (אורח סי' תקמו סק"א): "אין נושאים — דאין מערבין שמחה בשמחה ועוד מפני הטורח במועד, ועוד דאם כן ימתין כל אדם לעשות נישואיו עד המועד שעושה בלא זה סעודה ובטל מפריה ורביה כ"ז בגמרא....".

בתוספות (מו"ק דף ח' ע"ב ד"ה מפני ביטול פריה ורביה): "וסעודת ברית מילה מותר לעשות בחול המועד — דליכא שמחה, כדאמרינן פ"ק דכתובות, דלא מברכינן "שהשמחה במעוננו", משום דאית ליה צערא לינוקא... אבל סעודת פדיון הבן — צ"ע אם מותר לעשות במועד, ואין לומר הא זמנה קבוע, תינח — בזמנה, שלא בזמנה — היאך יהא מותר? ונ"ל: דקיימא לן כרב אשי, דדריש בפ"ק דחגיגה "בחגך" — ולא באשתך, ואינו אסור לערב שמחה בשמחה. ועי"ל: דלא חשיב שמחה בשמחה, כי אם סעודת נישואין לבד".

בשולחן ערוך (אורח סי' תקמו סע' ד'): "מותר לעשות ברגל סעודת ברית מילה, וכן סעודת פדיון הבן".

במגן אברהם (אורח סי' תקמו סק"ה): "מותר לעשות, דלא חשיבי שמחה, אלא — סעודת נישואין לבד".

בהגר"א (אורח סי' תקמו סע' ד'): "מותר וכו' — דאין נקרא שמחה, אלא סעודת אשה. וכן מפורש בגמ', מדאמר רב אשי: ולא באשתך, ומשמע דל"פ בדינא". במשנה ברורה (אורח סי' תקמו סק"א): "מותר לעשות, ואין נפ"מ בין היו בזמנן, ובין שלא בזמנן, דלא חשיבי שמחה, אלא — סעודת נישואין ואירוסין בלבד (אחרונים).

בכף החיים (אורח סי' תקמ"ז סק"ז): "מותר לעשות ברגל סעודת ברית מילה, דלא חשיב שמחה בשמחה, כי אם סעודת נישואין לבד".

לפ"ו, בחוה"מ אסור לעשות סעודת נישואין, וזאת בכדי לא לערב שמחה בשמחה. בסעודה אחרת, אף של מצוה, מאחר ואין אומרים "השמחה במעוננו", אין זה נחשב כעירוב של שמחה בשמחה. ולכן מתירים לעשות סעודת פדיון הבן בחוה"מ, אע"פ שזה לא בזמנו, ואין זה נחשב עירוב של שמחה בשמחה.

בשדי חמד (מערכת חוה"מ סע' כג): "יש להסתפק אם מותר לעשות חנוכת הבית ברגל, ועיין מו"ק דף ט', משמע קצת דאסור. ויש לחלק בין חינוך ביהמ"ק לשאר חינוך בתים. כן כתב בקונטרס מנחת פתים (שבסוף סי' מנחת קנאות שיטה למס' סוטה) בסי' תקמו".

בארחות חיים (הרב נחמן כהנא מספינקא סי' תקמו סע' ד' סק"ה): "סעודות ב"מ וכו' — כתב בספר מנחת פתים דף ס"ד ע"ב, דצ"ע אם מותר לעשות חנוכת הבית ביו"ט,

- יח. נוהגים שלא לעשות סעודת חנוכת הבית בשבת בגלל שאז זה לא ניכר שהסעודה היא לשם חנוכת הבית.**
- יט. אין לערוך סעודת חנוכת הבית בתשעת הימים.**

בנין הבית

ועי' מו"ק דף ט', משמע קצת דאסור. ויש לחלק בין חינוך בימה"ק לשאר סעודות חינוך בתים".

בכף החיים (או"ח סי' תקמו סק"ט): "ואם מותר לעשות סעודת חנוכת הבית ברגל עיין בספר מנחת פתים בסי' זה שנסתפק בזה. והב"ד השד"ח מע' חו"ה או' כ"ג יעו"ש, ולפי הטעם שכתבנו לעיל או' ט"ז משמע דשרי".

בתשובת הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א (מיום ט"ו חשוון תש"ן): "בענין חנוכת הבית — עיין בשד"ח, מערכת בית כנסת, שכתב: אין בחנוכת ביכנ"ס במועד משום אין מערבין שמחה בשמחה, ומותר לחנוך ביהכ"נ בחוה"מ. ולפיכך גם בחנוכת הבית ה"ה".

יח. בתורה לשמה (סי' תפד): "...מיהו, ודאי דראוי לומר בתוך סעודה זו דחינוך הבית שירות ותשבחות להשי"ת. גם נכון ג"כ לומר ד"ת, שיהיה אחד דורש, וכל המסובין מטים אזנם אליו — לשמוע הדרשה. ובזה אין פקפוק גם אם יעשנה בחול. ואפשר כי בדרך זה עדיף לעשותה בחול, מאם יעשנה בשבת, כדי שיהא ניכר סעודת החינוך בפני עצמו, ולא יתערב זה בסעודת שבת".

ובתשובת הרה"ג מרדכי אליהו (מיום ט"ו חשוון תש"ן): "...אבל בשבת לא נהגו לעשות חנוכת הבית — כיון שאין זה ניכר — שלשם זה נעשית השמחה". ולכן נהגו שלא לעשות סעודת חנוכת הבית בשבת.

יט. בלבוש מרדכי (ח"א האו"ח סי' קא): "...וע"ד סעודת חינוך בית הנהוג, לענ"ד, דודאי אסור, דהוה בכלל ממעטין בשמחה, ולא עדיף מסעודת אירוסין דאסור, אם כי דהוה קצת מצוה, כמ"ש בפ"ג מסכת פסחים. משא"כ, חנוך בית, לא מצינו ביה לעשות סעודה. רק בספרי אחרונים נמצא איזה סמך לזה. ואפשר לפימ"ש בשלה"ק פרי' ויגש במקרא: "זאת יהודה שלח לפניו להורות", ופירשו חכז"ל: לתקן ביהמ"ד, דמכאן יש ללמוד בכל דבר אשר יכין אדם למענו. וכגון בית דירה, ראשית כל דבר להיות מקום קבוע לתלמוד תורה. וכל ב"י יעשה כן בבנין בית חדש, וא"כ הוה כגמר מצוה, ועושים סעודה כמו בכל גמר מצוה, וכמו סיום מסכתא. וכמ"ש במג"א סי' תקנ"א סקל"ג, בשם מהרמ"מ ועיי"ש ביד אפרים, דסעודת בר"מ מצוה, שלא בזמנה — אין לעשות בימים אלו, משום בשר תאווה. ונראה דדוקא משום אכילת בשר אסור. ובנדון זה דליכא מצוה, לענ"ד, גם הסעודה בלא בשר — אין לעשות, אם לא בגמר בנין ביהמ"ד. דהעולם עושים להיפך, טפל לעיקר, דאין נזהרים לקבוע ביהמ"ד בבית חדש וסעודה עושים. ע"כ לענ"ד, להמתין בסעודה עד אחר ימים הנ"ל, וכש"כ לפימ"ש לעיל — משום ברכת שהחינוך".

ולכן אע"פ שחנוכת הבית מצוה היא, אין ראוי לעשות סעודה זו בתשעת הימים, אשר ממעטים בהם בשמחה.

ברכת שהחיינו בבית חדש

- א. לפי האשכנזים: יחיד הקונה דירה מברך שהחיינו ושותפים הקונים דירה מברכים הטוב והמטיב.
- לפי הספרדים: מאחר ולא נהגו לברך שהחיינו על קניית בית, גם השותפים אינם מברכים הטוב והמטיב אלא כל אחד מהשותפים לוקח בגד או פרי חדש, בזמן סעודת חנוכת הבית, מברך עליו שהחיינו, ומכוין גם על הבית.
- ב. אמנם אנשי הישוב שמחים בכניסת תושב חדש לישוב, אף על פי כן יחיד הבונה את ביתו לא יברך ברכת הטוב והמטיב אלא ברכת שהחיינו.

בנין הבית

- א. במשנה (ברכות דף נד ע"א): "בנה בית חדש וקנה כלים חדשים — אומר: שהחיינו, וקיימנו והגיענו לזמן הזה".
- בגמרא (ברכות דף נט ע"ב): "תניא, בנה בית חדש וקנה כלים חדשים — אומר: ברוך שהחיינו, והגיענו לזמן הזה. שלו ושל אחרים, אומר: הטוב והמטיב. לא קשיא, הא דאית ליה שותפות, הא דלית ליה שותפות...".
- בשלחן ערוך (ארי"ח סי' רכג סעי' ג'): "בנה בית חדש או קנה כלים חדשים, אפילו היה לו כיוצא באלו תחילה, או קנה וחזר וקנה — מברך על כל פעם — שהחיינו...".
- ובמשנה ברורה (ארי"ח סי' רכג סקי"א): "אבל אם יש לו שותפות בגוה, כ"א מהשותפים מברך — הטוב והמטיב".
- לכן, כאשר נקנית דירה ליחיד — מברך שהחיינו, ואילו, כאשר נקנית דירה בשותפות — מברך הטוב והמטיב. וכך נוהגים האשכנזים.
- בכף החיים (ארי"ח סי' רכג סק"טוב): "...והא דלא נהגו לברך על הבית אלא פוטריין אותו בדבר אחר, נראה שחוששין לדברי הרשב"א סי' רמ"ה, שהביא ב"י, שכתב דלא נהגו לברך יעו"ש".
- בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת ראה סעי' ד'): "...ועתה נהגו שאין מברכים שהחיינו על הבית, אלא עושים לו חינוך בסעודה להודות לה... ונהגו שילבוש בעה"ב בגד חדש בתוך אותה סעודה, ויברך עליו — שהחיינו, ויכוון על הבית...".
- ובשובע שמחות (עמ' רפה): "וכבר נהגו בכל המקומות לברך — שהחיינו על בגד חדש, ועל פרי חדש, ופוטרים בכרכה זו את הכלים והדירה".
- ולפ"ז, מאחר ולא נהגו לברך שהחיינו על קניית בית, גם השותפים אינם מברכים ברכת הטוב והמטיב, אלא כל אחד מהשותפים לוקח בגד או פרי חדש, ומברך עליו שהחיינו, בזמן סעודת חנוכת הבית, ומכוין גם על הבית. וכך נוהגים הספרדים.
- ב. במחזה אברהם (סי' נו): "ולפ"מ דאיתא בש"ס ב"ב ד"ז ע"ב: קנה בה בית דירה — ה"ה כאנשי העיר, וא"כ גם בבנה בית חדש — הרי איכא לאחריניה הנאה

ג. לפי האשכנזים: הבונה בית או הקונה דירה לו ולמשפחתו איננו מברך הטוב והמטיב אלא מברך שהחיינו על פרי או בגד חדש בזמן סעודת חנוכת הבית, ומכוון גם על הבית.

בנין הבית

בהדיה, דנושא עמהם בעול, והו"ל לברך – הטוב והמטיב. ועיין בירושלמי הביאו הרא"ש שם, שאין הברכה אלא על שמחת הלב, אע"פ שאין הנאתו נכרת מיד ע"ש עכ"ק. ולדידי ל"ק לפמ"ש הרמ"א בחו"מ סי' קס"ג ס"ב, דאם ידענו שרוצה לקבוע בעיר, מיד הוי כאנשי העיר. וא"כ, בבונה בית חדש – הרי גילה דעתו שרוצה לקבוע בעיר, ומיד בתחילת הבנין – הוי כאנשי העיר לישא עמהם בעול. והברכה על הבנין הוא רק בשגמר הבנין. וא"כ ל"ש לברך – הטוהמ"ט, דהנאתו ואנשי העיר אין באין כאחד. דהנאת אנשי העיר בא תיכף בתחילת הבנין, דהנאתם כבר היה תיכף. וכשגילה דעתו, שרוצה לקבוע בעיר. וביותר יש לומר, דגם בקנה בית, דהנאתו והנאת אנשי העיר באין כאחד, ומ"מ לא שייך לברך בזה – הטוהמ"ט, דהנאת אנשי העיר – אינו מקנית הבית, רק ממה שגילה דעתו שרוצה להיות מאנשי העיר, וע"י הקניה נודע להם דעתו ורצונו. וגם בלא קנית הבית, אם היה מגלה דעתו להם שרוצה לקבוע בעיר, היה להם ג"כ הנאה זו, ואין הנאתם מגוף קנית הבית. לכן ל"ש, לברך בזה – הטוב והמטיב, שהנאתם אינו מגוף קנית הבית".

ג. באליהו רבה (ארו"ח סי' רכג סק"ח): "...לכן נ"ל יותר... אבל כשקנה כלים, שמשתמשים בו הוא ובני ביתו, מברך – הטוב והמטיב לחוד...".
 בחתם סופר (חאו"ח סי' קנ): "ואמר ע"ד דרוש, דקשיא ליה בברכות וכו' נ"ט ע"ב, מוקי מתני' דברכת גשמים – באית ליה שותף, ודבית חדש – בלית ליה שותף, וסכינא חריפתא מפסקא מתניתין, ותירץ ע"פ ש"ס סוטה מ"ד ע"א: בנה נטע ארס וכו', א"כ בונה בית עדיין לא נשא אשה, ולית ליה שותפות עמו, ע"כ. מברך – שהחיינו. אבל שדה, אפשר שכבר יש לו אשה, אלא עתה נעצרו הגשמים ויש לו שותפות, ע"כ מברך – הטוב. ע"ש כי לשונו מגומגם. וכן נ"ל ליישב דבריו, ויש להוסיף על דבריו עפ"י מ"ש רמב"ם פ"ה מדעות הי"א, דבתוכחה כתיב: "אשה תארס" וכו' "כרם תטע", כלומר: יהיו כל מעשיך מהופכים, נושא אשה, ואח"כ בונה בית וכרם ע"ש. כמו בעוה"ד, בזמננו, אין אדם בונה בית קודם שנושא, ואי אפשר בלא"ה, והנה במתני' בבנין בית נקיט דרך ברכה, מסתמא לא נשא עדיין, ע"כ מברך – שהחיינו..."

לפ"י, הבונה או הקונה בית לו ולמשפחתו, מברך – הטוב והמטיב. בחיי אדם (כלל סב סע' ב'): "אם קנה כלים חשובים שמשתמש בהם הוא ובני ביתו, מברך – הטוב והמטיב. ואם קנה לו לבד, ולבני ביתו לבד, כ"א מברך – שהחיינו. ואם קנה או בנה בית, אפילו יש לו כיוצא בו, מברך – שהחיינו. אע"ג שמשתמש ג"כ הוא ובני ביתו. וא"כ, היה ראוי לברך – הטוב והמטיב? נ"ל, דשאני הכא, שהוא מחייב ליתן בית לאשתו ובניו, משא"כ בקנה כלים חשובים שישתמשו בהם בני ביתו, שאין זה מצד החיוב".

לפ"י, גם במשפחה שקנתה דירה, יש לבעה"ב לברך – שהחיינו. בבאור הלכה (ארו"ח סי' רכג ד"ה בנה בית חדש וכו'): "דהנה בח"א מחלק, דבקנה

מי המברכים

ד. הבונה את ביתו מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

ה. הקונה בית, גם בית ישן שכבר גרו בו, מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

בנין הבית

כלים חשובים שישתמשו בהם הוא וב"ב, אין מזה מצד החיוב, ונקרא בזה טובה, משא"כ הכא, הוא מחויב ליתן בית לאשתו ובניו. ולא נהירא, דעבור בניו הזכרים משהגיעו לכלל שש, מזונות שנותן להם הוא רק בכלל צדקה. ובודאי, הבית שקנה עבורם, הוא – טובה גמורה. ואפילו עבור אשתו, הלא היה יכול לשכור דירה עבורה, ואינו מחוייב לקנות בית בשביל זה. וכשקונה בית, בודאי יש להם שמחת הלב עי"ז, והוא הטבה גמורה, ושייך בזה ברכת הטוב והמטיב.
לפי"ז, נראה שהקונה דירה שבו מתגוררת משפחתו, יברך ברכת הטוב והמטיב.

בכף החיים (או"ח סי' רכ"ג סקט"ב): "...והא דלא נהגו לברך על הבית, אלא פוטרין אותו בדבר אחר, נראה שחוששין לדברי הרשב"א סי' רמ"ה, שהביא ב"י, שכתב דלא נהגו לברך יעו"ש".

בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת ראה סע' ו'): "...ועתה נהגו, שאין מברכים שהחיינו על הבית, אלא עושים לו חינוך בסעודה להודות לה' על הטובה הקיימת הזאת. ויש סמך לסעודה מדברי רז"ל במדרש, ולכך נקראת סעודה של מצוה. ונהגו שילבוש בעה"ב בגד חדש בתוך אותה סעודה, ויברך עליו – שהחיינו, ויכוון על הבית".

לפי"ז, גם הבונה בית לו ולמשפחתו, מברך ברכת שהחיינו, ולא הטוב והמטיב, בזמן סעודת חנוכת הבית.

ולכן נראה, שלפי האשכנזים הבונה דירה ליחיד, מברך – שהחיינו. ואילו הבונה דירה לו ולמשפחתו, מברך – הטוב והמטיב, ואילו לפי הספרדים גם הבונה דירה לו ולמשפחתו איננו מברך – הטוב והמטיב, אלא מברך – שהחיינו על בגד או פרי חדש, בזמן סעודת חנוכת הבית, ומכוון לפטור את הבית.

ד. במשנה (ברכות נד ע"א): "בנה בית חדש... אומר שהחיינו". ובשלחן ערוך (או"ח סי' רכג סע' ג'): "בנה בית חדש... אומר ברוך שהחיינו וקיימנו...".

ה. בוויאמר ליצחק (ח"א סי' מג): "ועל שנסתפקת בקנה בית, אם מברך שהחיינו, או דוקא בנה ויצא לך הספק מלשון המשנה, שכתב בנה בית חדש וקנה כלים חדשים, דלמה שינה בלשונו מבית לכלים? האמת יורה דרכו, דאין לספק בכך, דכיון, דגם בקניה הוא שמח, צריך לברך. וראייה לזה, ממ"ש בעורכי המלחמה, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילך וישוב לביתו. ומצינו במשנה במס' סוטה פ' משוח מלחמה, אחד בונה, ואחד הלוקח, ואחד הירש ואחד שנותן לו במתנה, כל אלו חוזרין וכו'. ופסקו הרמב"ם בהל' מלכים, ומדמצינו בזה, דאין חילוק בין בנה לקנה, וטעמא הוי משום עגמת נפש, שלא חינכו ושמח בו בדירתו שלא הושלמה השמחה. מוכח מזה, דה"ה לגבי ברכת שהחיינו, דאין לחלק ביניהם... (ומאי דנקט התנא בית חדש, דיבר בהווה, כלישנא דקרא: "כי תבנה בית חדש",

ו. המוכר את ביתו וקונה אותו בחזרה אינו מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

ז. בית שנשרף או התמוטט וחזר ובנאו מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

בנין הבית

ו"מי האיש אשר בנה בית חדש" וכו', שעל הרוב בונה אדם בית לדירתו).
לכן גם הקונה בית מברך שהחיינו.

בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג): "בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו' אמר רבי חייא בר אבא: לאסוף דבר חדשים, אלא – אפילו שחקים כאילו הן חדשים לו". בשו"ת הרדב"ז (חי"ג סי' תתנה (תי"ב)): "דעתי בזה, כל כלי שהוא שמח בו בפני חשיבותו, לא שנא כלי לבישה או כלי תשמישו או ספרים, כל שהוא חשוב ושמח בו, מברך עליו, אפילו יש לו כיוצא בהם, ואפילו שלא יהיו חדשים ממש, אלא אפילו שחקים, כיון שהן אצלו כחדשים. דתנן בפרק הרואה: הבונה בית חדש... ומה בית שאדם שמח בו, שהרי חוזר עליה מעורכי מלחמה, אף כלים דבר שהוא שמח בו... ולענין השחקים גרסי' בירושלמי: א"ר חייא: לא סוף חדשים, אלא אפילו שחקים כאילו הם חדשים. וכתבו בשם רבינו יהודה ז"ל: דוקא שחקים החשובים כעין חדשים... כללא דמילתא, אם הדבר ההוא חשוב אצלו, ושמח בו – מברך, ואם לאו – אינו מברך".

ובשולחן ערוך (ארי"ח סי' רכג סעי' ג'): "...ולאו דוקא חדשים, דהוא הדין לישנים, אם הם חדשים לו, שלא היו אלו שלו מעולם".

לכן, בקנה בית שכבר גרו בו דיירים קודמים, מאחר ולו היא חדשה, מברך – שהחיינו.

ו. ברשב"א (ברכות דף נה ד"ה בנה בית חדש): "וכתב הראב"ד ז"ל, דחדשים דנקט, למעוטי מכרן וחזר וקנה אותן, כמו שאמרו באשה חדשה, למעוטי מחזיר גרושתו, שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה".

בשלחן ערוך (ארי"ח סי' רכג סעי' ג'): "...ולא אמרו חדשים, אלא לאפוקי אם מכרם וחזר וקנאן".

ובערוך השולחן (ארי"ח סי' רכג סעי' ה'): "ולא אמרו חדשים, אלא לאפוקי אם היו שלו ומכרן וחזר וקנאן, דאינו מברך, כיון שהיו אצלו מקודם, אין זה שמחה כ"כ". לכן, מי שמכר את ביתו, ולאחר מכן חזר וקנאו – אין לו לברך שהחיינו.

ז. בספר הקובץ על הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות): "זמלשון רבינו פה, שכתב: הבונה בית חדש, משמע קצת, דאם נפל או נשרף הבית וחזר ובנה אותו על מכוננו – אינו מברך. אבל מצאתי בכ"י הרב המובהק חסידא ופרישא מוהר"ר ליפמאן ווייל ז"ל, ששאל לאביו בעל הקרבן נתנאל בשנת קי"ד, שנשרפה רחוב היהודים בק"ק פראג, ונשרף גם ביתו, וזכה לבנותו כמקדם, אם מחויב לברך שהחיינו? והורה, שצריך לברך. והביא ראיה, מהא דתנן במסכת סוטה מ"ג: ר"י אומר: בונה בית על מכוננו, לא היה חוזר, והר"מ בפ"י המשנה שם פסק כת"ק, דחוזר. ושהחיינו תלויה בזה, מי שחוזר מעורכי המלחמה. עיין רשב"א בחידושו עכ"ל. וא"כ, רבינו פה דנקט, לאו דוקא, דגם זה מקרי חדש".

ובמשנה ברורה (ארי"ח סי' רכג סקי"ב): "בית חדש – ה"ה אם נשרף וחזר ובנאו".

ח. בית שסתרו וחזר ובנאו אינו מברך שהחיינו או הטוב והמטיב בגלל שיש מחלוקת בדבר וספיקו להקל.

בנין הבית

ולכן, לאחר העצבות שממלאה את ליבו של האדם בשריפת הבית או בנפילתו, שמחה רבה ממלאה את ליבו בהקימו את ביתו בחזרה, ולכן צריך אז לברך שהחיינו בבנינו.

ח. בהלכות קטנות (ח"ב סי' קעט): "ואם נסתר וחזרו ובנאוהו, נראה דפנים חדשות באו לכאן (ועי' סוכה כ"ז ע"ב). מהו דתימא, האי אחריתי הוא וכו' קמ"ל. הר"ן בנדריים דמ"ז כתב, דאם אמר בית זה ונפל, אע"פ שחזר ובנאו – מותר, דכיון דנפל אזדה ליה. אולם הרשב"א והריטב"א בחידושי גיטין דף כ"א ע"ב פליגי על הר"ן עי"ש. ועי' מל"מ פ"ח דגרושין הי"א, שכתב בשם מהר"ם קנ"ג, שהביא ראייה ממד"ר קהלת, דאם נפל וחזר ובנאו, אמרינן – פנים חדשות באו לכאן. ובפר"ד דרוש ח', שכתב שהריטב"א דחה דברי הרשב"א, והביא ראייה ממה דאמרינן במד"ר קהלת: אם יבואו אל מנוחתי, למנוחה זו – אינם באים, אבל באים הם – למנוחה אחרת. אר"י אריב"ל: משל למלך שכעס על בנו ודחפו והוציאו מן הפלטין שלו, ונשבע שלא יכנס בנו לפלטין. מה עשה? היתה בנויה, וסתרה, וחזר ובנאו, והכניסו. נמצא מכניס בנו ומקיים שבותו, ע"כ. ובחידושי הרשב"א על סוכה כ"ד דעתייה כר"ן עיי"ש. וביו"ד סי' רטז ס"ה פסק, דבנפל ובנאו – מותר, משום דהכי משמע בירושלמי ע"ש בש"ך סק"ד. ומיושב לפי"ז קושית המל"מ פ"ז דמלכים ה"ח, שהקשה על פהמ"ש להרמב"ם סוטה פ"ח, דמנ"ל דאין הלכה כר"י, דס"ל דהבונה בית על מכונו אינו חוזר מעורכי המלחמה? ע"כ. ולפמש"כ ניחא, מאחר דהוכיחו הפוסקים מן הירושלמי ומן המדרש, דבנפל וחזר ובנאו, אפילו במקומו וכמידתו הראשונה – מותר, א"כ פשיטא, דחוזר מעורכי המלחמה, דפנים חדשות באו לכאן. וכן לענין ברכה – מברך, כמ"ש הרהמ"ח ז"ל, ולא דמי אור"ח ס"ג ובאה"ט סק"ט למכר וחזר וקנה, ע' שו"ת זית רענן ח"ב אור"ח סי' ג' ושד"ח א"ד בהכ"נ סי' יב".

לפי הלק"ט אלה, נראה שהוא פוסק, שאף סותר בית ובנאו, חוזר מעורכי המלחמה, פנים חדשות באו לכאן, ולכן יש לברך שהחיינו בבית זה. אולם, בשו"ת שמלת בנימין (דף נא): "היוצא מדברינו, דהאמת כדבר המשל"מ, דהרמב"ם פסק כרבנן דר"י וחזר, דלא כדעת רוס מעלתו נר"ו דמספק, וה"נ יש לברך שהחיינו. אלא דמ"מ דעת מסכמת לדינא של דברי מעלתו נר"ו, ושלא לברך כלל. חדא, דבכל ברכה זו – ברכת רשות היא, דכיון דא"ב מומן לזמן, כמ"ש הפוסקים וכמ"ש המג"א בסק"ה בשם התוס' ורב ש"ג, וגם לצרף, די"ל כשיטת המשל"מ דאין כאן מחלוקת כלל וכמש"ל. ועוד אפשר לומר, דלא הביא הרמב"ם לישנא דבנה בית חדש, יש לומר כמש"ל, דדרך הקרא כך למנקט גבי בית כמו במעקה וכמש"ל. ממילא, דגבי כלים חדשים ובית נקט חדשים, דכתבו הפוסקים בשם ירושלמי דלהכי נקיט הכי, להורות דדוקא חדשים בעי. אבל, מכר וחזר וקנה – אינו מברך, ולא תקינו רבנן בהכי כלל. ממילא, ה"נ אפשר אתו למעט נמי בבנה בית על מכונו וניהו דחזור, אלא בברכת שהחיינו דנקטי הפוסקים ודייקו בלשון המשנה דדוקא חדש למעט, ממעט נמי הא. ועוד

- ט. בית שסתרו ובנאו גדול יותר מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.
- י. המוסיף חדרים לביתו, בין ע"י בניה או ע"י פתיחת פתח לדירה סמוכה שנקנתה מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.
- יא. הקונה בית על מנת למוכרו לא יברך שהחיינו או הטוב והמטיב.
- יב. המוכר את דירתו אע"פ שהרויח רווח נאה לא יברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

בנין הבית

- דל"ה ברכה של חובה כדאי בעירובין דף מ', וספק ברכות להקל, ואם רוצה להחמיר לעשותו כמו שופר בבגד חדש - תע"ב.
- ובמור וקציעה (סי' רכג): "...ובחדש קמ"ל דוקא, אבל הבונה בית על מכוננו - אינו מברך, כמ"ש שם".
- לפי שמלת בנימין ומור וקציעה - אין לברך, בבונה בית וסתרו.
- ובמשנה ברורה (אוי"ח סי' רכג סק"ב): "אבל אם סתרו וחזר ובנאו, יש דעות באחרונים בזה, וספיקו להקל".
- ובשער הציון (אוי"ח סי' רכג סק"ג): "ואפשר דהטעם משום דאין הלב שמח, ואפילו ת"ק דר' יהודה (סוטה מג) מודה בזה".
- לכן נראה שבסתר את ביתו וחזר ובנאו על מכוננו - אין לברך ברכת שהחיינו.
- ט. במשנה ברורה (אוי"ח סי' רכג סק"ב): "אם סתרו... ואם הוסיף בו איזה שורה בגובה, לכו"ע - יש לברך".
- ובבאור הלכה (אוי"ח סי' רכג סק"ד): "דאפילו לדעת ר' יהודה (בסוטה דף מג), הוא דוקא בבונה בית על מכוננו שמקדם, הא אם הוסיף בו, לכו"ע - בכלל בית חדש הוא. ע"ש בדף מ"ה, אם הוסיף דימוס אחד, ופרש"י שם".
- י. בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת ראה סעי' ז): "לאו דוקא בנה בית שלם, דהיינו - החצר, וכל חדריו ועליותיו, אלא אפילו בנה בחצר, שהיה לו מכבר חדרים ועליות מחודשים שהוא שמח בהם, יעשה כן, לקנות בגד חדש לברך שהחיינו, ויכוין על בנין החדש, אך אין צריך לעשות חנוך בסעודה".
- לכן, המוסיף חדרים לביתו, בין ע"י בניה או ע"י פתיחת פתח לדירה סמוכה שנקנתה - מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.
- יא. בויתמר ליצחק (ח"א סי' מג): "...לפי"ו, דדוקא בבית שהוא לדירתו - הוא שמברך. משא"כ בשקנה להרויח, דהוה ליה כקונה לסחורה וכיוצא".
- ובמור וקציעה (סי' רכג): "עוד נ"ל, בבנה וקנה סתמא, כפרושו, שבונה או קונה בית לדירתו (ואפילו כבר יש לו ואינו מספיק, כי צריך לכמה בתים או בחר לשבת בדירה נאה הימנה...), משא"כ בבונה וקונה על מנת למכור ולהשכיר ולהרויח ממון ע"י כך".
- יב. לכן נראה שהקונה דירה ע"מ למוכרה - לא יברך ברכת שהחיינו.
- במור וקציעה (אוי"ח סי' רכג): "ברם, מי שמוכר בית דירתו ואחוזת נחלתו, נ"ל - שלא יברך עליו אע"פ שמשכר בו הרבה, כי מוכר כזה לעולם עצב, כמאמר רז"ל: ואמרי אינשי זבן אובר".

יג. מי שאין לו קרקע בארץ ישראל וקונה קרקע מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

יד. לפי האשכנזים: הקונה בית גמור אשר אפשר להכנס בו מיד יברך ברכת שהחיינו או הטוב והמטיב בשעת הקניה, והקונה בית שלא נגמרה בנייתו לא יברך בשעת הקניה אלא לאחר שיגמר הבנין והוא יוכל להכנס לגור בו.

ולפי הספרדים: בעל הבית מברך שהחיינו על בגד או פרי חדש, בתוך סעודת חנוכת הבית, ומכוון גם על הבית.

בנין הבית

יג. במור וקציעה (א"ח סי' רכג): "ומי שאין לו קרקע וכו', גם נ"ל, שהקונה שדה קטנה כשיעור הנז"ל (סרכ"א) – יש לו לברך (או הטוב והמטיב בשותפי הנאה), דארז"ל: כל מי שאין לו קרקע, אינו אדם (הבע"י סג"א). ואשכחן (הוריות ד"י ע"ב) דאמר רבא לר"פ ולר"ה בר"י אעתרתו? א"ל: אין, דזבנינן קטינא דארעא וכו', הרי שהוא עשירות, כ"ש הזוכה לכך בא"י."

יד. ברא"ש (מסכת ברכות פ"ט סי' טז): "וגם משמע בירושלמי, דבשעת קניה – יש לו לברך, אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם, שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו. כדרך שמברכים על הגשמים בשעת ירידתן, אע"פ שאין הנאתן נכרת מיד."

ברשב"א (ברכות פרק תשיעי): "וברכה זו מברך אותה משעת קניה, אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן, שאין הברכות אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן או בבנינן, כדרך שהוא מברך על הגשמים משעת ירידתן, אע"פ שאין הנאתן נכרת מיד. וכן נראה מן הירושלמי, דגרסינן התם: קנה – אומר שהחיינו, ניתן לו במתנה – אומר ברוך הטוב והמטיב."

בטור (א"ח סי' רכג): "כתב א"א הרא"ש ז"ל, שבשעת קנין – יש לו לברך, אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן, שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בשעת קנייתן."

בחיי אדם (כלל סב סעי' ב'): "ומברך בשעת הקנין, אע"פ שעדיין לא נשתמש בו, שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן."

לפ"ז, יש לברך בשעת קניית הבית. בערוך השולחן (א"ח סי' רכג סעי' י'): "יש לברך בשעת הקנין, אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם, שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן. ודוקא שהדבר נגמר כתיקונו, אבל אם הבית לא נגמרה לגמרי... – לא יברך עד שיגמור."

לפ"ז, אם הבית גמור – יברך בשעת הקניה. אולם, אם הבית לא גמור – לא יברך, עד שיגמור לבנות את הבית.

ובהגהות רבי עקיבא איגרי (א"ח סי' רכג סעי' ג'): "...בכלים צעריכים טבילה, יש לדון – דאינו מברך בשעת הקנין, כיון דעדיין אינו יכול להשתמש בהם קודם טבילה. גם בבנה בית חדש – הא אינו יכול לדור בו קודם שיקבע מזוזה. ע"י מג"א סי' כ"ב וצ"ע לדינא."

טו. אבל הקונה בית מברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

טז. יחיד החייב להכנס לדירה חדשה בתשעת הימים לא יברך אז ברכת

בנין הבית

לדעת רע"א, היה צריך לברך שהחיינו בשעת הקנין. אולם, מאחר וא"א להשתמש בבית לפני קביעת המזוזה, לכן – יש לברך שהחיינו בשעה שקובע את המזוזה.

לכן נראה, שהקונה בית גמור, שהוא יכול להכנס בו מיד – יברך ברכת שהחיינו או הטוב והמטיב בשעת קנייה. והקונה בית שעדיין לא גמור – לא יברך בשעת הקנייה, אלא לאחר שיגמר הבנין והוא יכול להכנס לגור בו. וכך נוהגים האשכנזים.

בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת ראה סעי' ו'): "...ועתה נהגו שאין מברכים שהחיינו על הבית, אלא עושים לו חינוך בסעודה... ונהגו שלבוש בעה"ב בגד חדש בתוך אותה סעודה – ויברך עליו שהחיינו, וכיון על הבית".

לכן נראה, שבעה"ב מברך שהחיינו על בגד או פרי חדש בתוך סעודת חנוכת הבית, ומכוון לפטור גם את הבית וכך נוהגים הספרדים.

טו. בבית יוסף (יו"ד סי' שפט): "כתב הכלבו, בשם הר"מ: אדם שאכל על אביו ועל אמו, אם יש לו בגד שבת – מותר ללבושם אחר ד' שבועות. אבל אין לו לעשות בגדים חדשים תוך שנתו, אא"כ שמניח לאחר ללבושו ב' או ג' ימים. והכל מותר לאחר ד' שבועות, הן ללבוש, הן לעשות חדשים, אלא שאין מנהג".

ובדרכי משה (יו"ד סי' שפט סק"ו): "...אלא ודאי חדשים שאינן מגוהצים מותרים מדינא, והא דנקט מהר"ם לאחר ד' שבועות, לאשמועינן דאפילו לאחר ד' שבועות – המנהג לאסור. וכ"ש תוך ד' שבועות, שאסור, משום המנהג כנ"ל... ובגשר החיים (פרק כב סעי' ב' סק"ג): "בגהוץ שלנו מקילין אחר ל', אבל בגדים חדשים וצבועים מחדש מחמירים ב"ב חודש, ומקילין אחר ל' כשלבשן אחר". לפ"ז, נהגו להחמיר שלא ללבוש בגד חדש כל י"ב חודש, ובשעת הצורך מקילין כשלבשן אחר קדם.

במגן אברהם (או"ח סי' תקנא סקמ"ב): "...אבל אין הטעם משום אבילות, דהא לא מצינו שאבל אסור לברך".

ובמשנה ברורה (או"ח סי' תקנא סקצ"ח): "אע"ג דאפילו אבל מברך שהחיינו, מ"מ ימים אלו כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזה"ז". בכל בו, על אבילות (עמ' 281): "...ברכת הטוב והמטיב – מותר לברך בבית האבל, הגם שבבין המצרים אין מברכין (הלק"ט ח"ב קע"ה)".

עוד בכל בו, על אבילות (עמ' 362): "נזהרנו מרבותינו, שאבל לא ילבש בגד חדש כל י"ב חודש (ב"י ורמ"א סי' שפט), ויתן לאדם אחר ללבושם זמן קט, שעל פי הדין מותר בחדשים, אחר ד' שבועות "אלא שאין מנהג" (לשון הבי"ש). ולצורך גדול מאד, אפילו בתוך שבעה, אם אדם אחר לובשו תחילה, ויברך שהחיינו בשעה שקנה הבגד".

טז. בשולחן ערוך (או"ח סי' תקנא סעי' יז): "טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים או על פרי חדש או על מלבוש".

בערוך השולחן (או"ח סי' תקנא סעי' לח): "...ומנהגינו לבלי לברך שהחיינו מר"ח

שהחיינו, ומשפחה או שותפים החייבים להכנס לדירה חדשה בתשעת הימים, יכולים לברך גם אז ברכת הטוב והמטיב.

יז. גם המקבל משכנתא יברך שהחיינו או הטוב והמטיב.

בנין הבית

אב ואילך, ואפילו בשבת, אבל מקודם מברכין".
במשנה ברורה (או"ח סי' תקנא סקצ"ו): "טוב ליוזור מלומר שהחיינו – אע"ג דאפילו אבל מברך שהחיינו, מ"מ ימים אלו – כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה...".
בשו"ת לבושי מרדכי (ח"א חאו"ח סי' קא): "...דלא אדע היאך יתחיל דירתו בבית חדש בימים אלו, אפילו מי"ז בתמוז ואילך עד ת"ב, דהא קי"ל באו"ח סי' רכ"ג – בנה בית חדש – צריך לברך ברכת שהחיינו. ואיתא בספר ברכת הבית, דיברך כשנכנס לדירה החדשה. וטוב לברך בשעת קביעות המזוזה. והא אין מברכים שהחיינו בימים אלו? ולמתיירים בשי"ק, דלא ליתי לידי איזור שבת, כרגיל בהתחלה להביא דברים וחפצים כידוע. ע"כ, אין אתי עצה בענינו של דבר זה".
ואמר לי הרה"ג אביגדור נבנצל שליט"א, שמי שמוכרר להכנס בתשעת הימים לדירה חדשה – אין לו לברך אז ברכת שהחיינו. אולם, מי שחייב לברך ברכת הטובה"ט – יברך גם אז.

יז. בשו"ת לבי"חיים (ח"ג סי' נב): "שאלה מי שקנה בית וכלי בית או בגדים ותכשיטין, והכל בהקפה. נסתפקתי אם יברך שהחיינו או"ל, כיון שהכל היה בהקפה, שלא היה יכולת בידו לפרוע הממון לבעליו? תשובה: הסברא מחייבת שלא יברך, וטעמו הוי – כיון דברכה זו לא נתקנה כי אם על שמחת הלב, דכיון שליבו שמח על הבית שקנה או על החפץ יקר, וכיוצא לרוב שמחתו, חייבוהו חכמים לברך שהחיינו, א"כ, זה האיש דנר"ד דקנה הכל בהקפה, מה שמחה נכנס בלבו, כיון שלעתות כאלו הכניס עצמו בעובי הקורה, ולא ישקוט ולא ינוח עד שיפרע חובותיו. ואם קבע זמן והגיע הזמן ולא יכול לפרוע, הוא נחבא אל הכלים שלא ימצאוהו הבעלי חובות שלו. ואדרבה, הוא מצטער, שמא לא יוכל לפרוע לבעלי חובות שלו, והוא נכנס במאסר או יהא מוכרר למשכנה או למוכרה ח"ו, ובכגון זו – פשיטא דלא יברך זמן ולא הטו"ה, ואפילו אם בקרב הימים הרחיב ה' את גבולו, ופרע כל חובותיו, וסילק כל דאגותיו מליבו, מ"מ כיון דבאותה שעה לא קנאם – פטור מלברך. דחכמים דייקו בלשונם, קנה בית חדש או כלים חדשים – מברך, תלוי הברכה בשעת קניה, ולא אחר מתן דמים".

בשו"ת ציץ אליעזר (חיי"ב סי' יט): "אבל האמת ניתנה להאמר, דלפענ"ד, דברר הלב"חיים בזה מרפסין איגרא, ואחר גמר דבריו אתפס, והוא, דחכמינו ז"ל תלו את הברכה על שעת קניה, ולא אחר מתן דמים. ובהיות כן, מכיון דבשעת קניה קנו אותם בקנין הראוי, ומקבלים אותם מיד לשימושם הקניני, ובודאי נהנים אז מקבלתם. אם כן, מה לנו שמהול בקרבם גם דאגה עבור תשלומי הדמים בזמניהם, בכעת הא הוא שעת חדותא, ועל החדותא העכשוית הוא שצריך לברך, והא בודאי לא גרע זה מהנפסק בשו"ע שם בסע' קודם, במת אביו – דמברך דיין האמת. ואם הורישו ממון – צריך לברך עם זה גם שהחיינו. וכן, אם

בנין הבית

יש גם אחים — צריך לברך הטוב והמטיב. והמ"ב בסק"ט מביא להסביר זאת בשם תשובת הרשב"א, דאע"ג דיותר היה מתרצה שלא ימות אביו ולא יירשנו, מ"מ יכול לברך שהחיינו, דאין ברכה זו תלויה בשמחה, אלא בדבר שמגיע לו תועלת ממנו, ואע"פ שמתערב עמה צער ואנחה ע"ש. ורואים מזה בתרתי דלא כהלב"חיים. ראשית, דלא כדבריו וכהנחתו, שכותב: "שברכה זו לא נתקנה כי אם על שמחת הלב", אלא דאדרבא, שברכה זו איננה תלויה בשמחה, כי אם בדבר שמגיע לו תועלת. ושנית, דלא איכפת מה שמתערב עמה צער ואנחה, וא"כ, מינה במכ"ש בכגון נידוננו שודאי צריך לברך, דהא הוא הביא עליו את הצער המעורב ואדעתא דהכא נחית לזה. וגם הצער והדאגה אין לה כל דמיון להצער שבשם, וע"פ רוב, בודאי ישיב לשלם סוף סוף החובות שקיבל על עצמו כתוצאה מהקנייה. ואם ירצה המתקש להאחז בחילוק קל, דבשם — במת אביו, הגיע לו מיהת בהחלטיות התועלת שבאה לו, אבל בכאן, התועלת בעצמה עדנה מוטלת בספק, דאולי יצטרך עוד למשכנם או למכרם, במקרה שלא יוכל לעמוד בתשלומיהם. אוסיף עוד הגמרא מפורשת והלכה פסוקה נגד סברת הלב"חיים. דהכי איתא במשנה דרפ"ט דברכות דף נ"ט ע"א: מברך על הרעה מעין על הטובה, ועל הטובה מעין על הרעה. ובגמ' בדף ס' ע"א: ועל הטובה מעין על הרעה היכי דמי? כגון, דאשכח מציאה, אע"ג דרעה היא לרידיה — דאי שמע מלכא שקיל לה מיניה, השתא — מיהא טובה היא. וכן נפסק בפשטות להלכה ברמב"ם בפ"י מברכות ה"ד. ובטור ושו"ע או"ח סי' רכ"ב סע' ד'. הרי לנו בהדיא, דאע"ג שהתועלת שהגיע לו עדנה מפוקפקת אם תשאר בידו דאי שמע מלכא וכו'. בכל זאת, מביטים רק על ה"באשר הוא שם"... על כן נראה לפענ"ד, ברור להלכה, דגם הקונים בהקפה — יש להם לברך עם קנייתם ברכת שהחיינו או הטוב והמטיב, איש איש כפי ברכתו הכתובה עליו בזה בשו"ע בסי' רכג שם. לכן נראה שגם המקבל משכנתא — יברך שהחיינו או הטוב והמטיב, אע"פ שיש לו מעתה דאגות כיצד להחזיר את המשכנתא.

לע"נ הרב אהרן בן הרב עובדיה ברוכי זצ"ל נלב"ע י"ד בתשרי ה'תשמ"ז. לע"נ
ניסן בן חיים דניאלי ז"ל נלב"ע ו' באדר ה'תש"ן.

★